

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

Controversial Waqf Positions in Muşhafs: An Analysis of Two Verses from the Perspective of Meaning and Recitation

Mushaflarda Tartışmalı Vakf Yerleri: Anlam ve Tilavet Açısından İki Örnek İnceleme

Zeynel Abidin Aydın*

Abstract: The science of waqf and ibtidā' constitutes one of the fundamental disciplines of Qur'ānic studies, as it aims to ensure both the correct recitation of the Qur'ān and the accurate transmission of its meaning. The pause marks employed in Qur'ānic manuscripts serve not only as guides for recitation but also as reflections of scholarly preferences regarding the interpretation of Qur'ānic verses. Therefore, determining the appropriate places for pausing is not merely a matter of recitational technique; it is closely related to tafsīr (Qur'ānic exegesis), qirā'āt (variant readings), and Arabic linguistics. This study examines two examples in Qur'ānic manuscripts where pause positions are open to discussion in terms of meaning and recitation. The first example analyzes the existing pause mark in Q. 5:41 (Sūrat al-Mā'idah) as found in the Turkish, Madinah (King Fahd), and Iranian muşhafs, evaluating its impact on the meaning of the verse in light of classical tafsīr works, the waqf and ibtidā' literature, and linguistic evidence. The second example focuses on Q. 42:6 (Sūrat al-Shūrā), where no pause mark appears at a point that may give rise to ambiguity during recitation. The study discusses the semantic implications of the current practice and presents linguistic and exegetical arguments in favor of introducing a pause at this location. The research employs a comparative method based on classical works on waqf and ibtidā', Qur'ānic exegesis, Arabic linguistic analysis, and contemporary Qur'ānic manuscripts. The findings demonstrate that pause marks can significantly influence the semantic structure of Qur'ānic verses, that the existing pause positions reflect particular scholarly interpretations, and that certain pause locations may be reconsidered in light of exegetical and linguistic evidence in order to preserve the intended meaning more effectively. Accordingly, this study highlights the central role of meaning in determining pause positions and emphasizes the importance of evaluating pause marks through an integrated consideration of tafsīr, qirā'āt, and Arabic linguistic data.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, Muşhaf, Waqf and Ibtidā', Waqf Symbols, Sūrat al-Mā'idah, Sūrat al-Shūrā.

Öz: Vakf ve ibtidā' ilmi, Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okunması ve anlamının sağlıklı biçimde aktarılması açısından Kur'an ilimlerinin temel disiplinlerinden biridir. Mushaflarda kullanılan vakf işaretleri, okuyucuya tilavet sırasında rehberlik etmekle birlikte, aynı zamanda ayetlerin anlamlandırılmasına ilişkin ilmî tercihleri de yansıtmaktadır. Bu sebeple vakf yerlerinin belirlenmesi yalnızca tilavet tekniğiyle ilgili bir mesele olmayıp tefsir, kıraat ve Arap diliyle yakından ilişkili bir konudur. Bu çalışmada, mushaflarda anlam ve tilavet açısından

* Assoc. Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences
Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Ana Bilim Dalı
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7354-1671>
zeynelaydin@ibu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Aydın, Z. A. (2026). Controversial waqf positions in muşhafs: An analysis of two verses from the perspective of meaning and recitation / Mushaflarda tartışmalı vakf yerleri: Anlam ve tilavet açısından iki örnek inceleme. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(Ö1), 247-292. [Special Issues Dedicated to Prof. Dr. Mahmut Özer]. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.95321>

Received/Geliş: 07 July/Temmuz 2026

Accepted/Kabul: 15 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 20 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

tartışmaya açık iki örnek incelenmiştir. İlk örnek olarak Mâide sûresi 41. âyetinde Türkiye, Medine (Kral Fehd) ve İran mushaflarında yer alan mevcut vakf uygulaması değerlendirilmiş; söz konusu vakf yerinin ayetin anlamına etkisi klasik tefsirler, vakf-ibtidâ literatürü ve dil verileri ışığında analiz edilmiştir. İkinci örnek olarak ise Şûrâ sûresi 6. âyetinde vakf alameti bulunmayan bir durak noktası ele alınmış; mevcut uygulamanın tilâvet sırasında doğurabileceği anlam çağrışımları incelenmiş ve ilgili noktada vakf yapılmasının tefsir ve dil açısından gerekçeleri ortaya konulmuştur. Araştırmada klasik vakf-ibtidâ eserleri, tefsir kaynakları, Arap dili verileri ve günümüzde yaygın olarak kullanılan mushaflar karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, vakf alametlerinin ayetlerin anlam örgüsünü doğrudan etkileyebildiği, mevcut vakf uygulamalarının belirli ilmî tercihleri yansıttığı ve bazı ayetlerde anlamın daha açık biçimde ortaya konulabilmesi için vakf yerlerinin yeniden değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönüyle çalışma, vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun belirleyici rolünü iki somut örnek üzerinden ortaya koymakta ve mushaflardaki vakf uygulamalarının tefsir, kıraat ve dil verileri birlikte dikkate alınarak değerlendirilmesinin önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Mushaf, Vakf ve İbtidâ, Vakf Alametleri, Mâide sûresi, Şûrâ sûresi.

Structured Abstract:

The correct recitation of the Qur'an and the accurate transmission of its meaning have been among the fundamental concerns of the Islamic scholarly tradition since the early periods. In this context, the science of *waqf* and *ibtidā'*, which determines where to pause and where to resume recitation, developed with the aim of preserving the coherence between the wording and meaning of the Qur'anic text. The *waqf symbols* found in Qur'anic manuscripts emerged as a product of this scholarly tradition and provide reciters with guidance for reciting the Qur'an in a manner that takes its semantic structure into account. Nevertheless, the *waqf symbols* found in manuscripts do not always reflect an uncontested interpretive preference. In some verses, existing *waqf* positions or points where no *waqf* sign is provided may require further evaluation from the perspectives of meaning and recitation. In this context, the present study aims to examine two potentially controversial examples of *waqf* in Qur'anic manuscripts and to demonstrate the role of semantic considerations in determining *waqf* positions. Accordingly, the study examines the effect of the existing *waqf* practice on the meaning of Q 5:41 and the potential semantic problems that may arise during recitation from the absence of a *waqf* sign at a particular point in Q 42:6.

The study employs a qualitative and comparative research methodology. First, the fundamental principles of the science of *waqf* and *ibtidā'* are examined through classical sources, with particular attention to the semantic, syntactic, *qirā'āt*, and contextual criteria employed in determining *waqf* positions. In this regard, the works of classical scholars of *waqf*, including Ibn al-Anbārī, al-Naḥḥās, Abū 'Amr al-Dānī, and al-Sajāwandī, are consulted. In the analytical part of the study, *waqf* practices in Qur'anic manuscripts are comparatively examined through two Qur'anic examples. For Q 5:41, the *waqf* practices found in Qur'ans printed in Turkey, the King Fahd Qur'an of Madinah, and an Iranian Qur'an are compared, and the effect of these *waqf* positions on the meaning of the verse is analyzed in light of classical Qur'anic commentaries, Arabic linguistic analyses, and the *waqf* literature. For Q 42:6, the expression “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” where no *waqf* sign is provided, is examined in terms of the semantic implications that may arise when it is connected to the following clause, taking into consideration the syntactic structure of the verse and the interpretations of exegetes.

The analysis of Q 5:41 demonstrates that the *waqf jā'iz* sign placed at the end of the expression “وَلَمْ يُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” in widely used Qur'anic manuscripts supports a particular interpretive preference. This *waqf* position produces a semantic structure in which the expression referring to those who “hasten in disbelief” is understood predominantly as referring to the hypocrites. However, an examination of classical Qur'anic commentaries and Arabic linguistic evidence indicates that a group among the Jews may also be included within the scope of the verse and that placing a *waqf* after “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” reflects a different yet plausible interpretation. This finding demonstrates that the *waqf symbols* found in Qur'anic manuscripts do not necessarily impose a single and definitive meaning in every instance, but may, in certain cases, foreground a particular exegetical interpretation. Accordingly, the *waqf* practice in question should not be regarded as an erroneous choice, but rather as a reflection in the manuscript tradition of a particular exegetical preference concerning the interpretation of the verse. This finding further demonstrates that *waqf* positions should be evaluated not merely in terms of recitational technique, but also with regard to the identification and assessment of different possible meanings.

The analysis of Q 42:6, on the other hand, demonstrates that the absence of a *waqf* sign may create a problem in the transmission of meaning. The absence of a *waqf* sign after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” may lead the reciter to connect this expression with the clause “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ”. Although such a continuation is grammatically possible, the resulting association “أَوْلِيَاءَ اللَّهِ” may give rise to a semantic implication that does not correspond to the intended meaning of the verse. The manner in which classical exegetes divide the verse into semantic units, together with analyses based on Arabic linguistic considerations, indicates that pausing at this point may render the meaning of the verse clearer. This example demonstrates that the relationship between recitation and meaning requires attention not only to the presence of a *waqf* sign but also to points where no such sign is provided. It thus highlights the need to examine *waqf* practices in Qur'anic manuscripts from a meaning-oriented perspective, taking into account both marked and unmarked pausing points.

The findings of the study demonstrate that semantic considerations constitute one of the fundamental and determining criteria in the identification of *waqf* positions. Classical *waqf* literature shows that *waqf* was not understood merely as a necessity to breathe or interrupt recitation; rather, it was regarded as an important

element that preserves the semantic coherence of the verse, clarifies different possible meanings, and contributes to the accurate understanding of recitation. Accordingly, the study concludes that the *waqf symbols* found in Qur'anic manuscripts are not merely technical markers of recitation, but also reflect scholarly and exegetical preferences concerning the interpretation of Qur'anic verses. The originality of the study lies in examining *waqf* issues not solely from the perspectives of *qirā'āt* and recitation, but within the relationship between Qur'anic exegesis, Arabic linguistics, and manuscript practices. By comparing *waqf* practices across different manuscript traditions and identifying the semantic and scholarly rationales underlying particular *waqf* choices, the study contributes to a better understanding of the historical and scholarly background of *waqf symbols* in Qur'anic manuscripts. In this respect, the study demonstrates the central role of semantic considerations in the evaluation of *waqf* positions through two concrete examples and provides a basis for further comparative research on *waqf* practices across different Qur'anic manuscript traditions.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, Muṣḥaf, Waqf and Ibtidā', Waqf Symbols, Sūrat al-Mā'idah, Sūrat al-Shūrā.

ملخص منظم

لطالما كانت التلاوة الصحيحة للقرآن ونقل معناه بدقة من بين الشواغل الأساسية للتقليد العلمي الإسلامي منذ العصور المبكرة. وفي هذا السياق، تطورت علوم الوقف والبدء، اللتان تحددان مكان التوقف ومكان استئناف التلاوة، بهدف الحفاظ على الترابط بين نص القرآن ومعناه. وقد ظهرت رموز الوقف المستخدمة في مخطوطات القرآن كنتيجة لهذا التراث العلمي، وهي توفر للمقرئين إرشادات لتلاوة القرآن بطريقة تراعي بنيته الدلالية. ومع ذلك، فإن رموز الوقف الموجودة في المخطوطات لا تعكس دائماً تفضيلاً تفسيرياً لا جدال فيه. ففي بعض الآيات، قد تتطلب مواضع الوقف الموجودة أو النقاط التي لا توجد بها علامة وقف مزيداً من التقييم من منظور المعنى والتلاوة. وفي هذا السياق، تهدف هذه الدراسة إلى فحص مثالين قد يكونان مثيرين للجدل بشأن الوقف في مخطوطات القرآن الكريم، وإبراز دور الاعتبارات الدلالية في تحديد مواضع الوقف. وبناءً على ذلك، تبحث الدراسة تأثير ممارسة الوقف السائدة على معنى الآية 5:41 من القرآن الكريم والمشاكل الدلالية المحتملة التي قد تنشأ أثناء التلاوة نتيجة لعدم وجود علامة وقف في نقطة معينة من الآية 42:6.

،تستخدم الدراسة منهجية بحثية نوعية ومقارنة. أولاً، يتم فحص المبادئ الأساسية لعلم الوقف والبدء من خلال المصادر الكلاسيكية مع إيلاء اهتمام خاص للمعايير الدلالية والنحوية وقراءات القرآن والسياقية المستخدمة في تحديد مواقع الوقف. وفي هذا الصدد، تم الرجوع إلى أعمال علماء الوقف الكلاسيكيين، ومنهم ابن الأنباري، والنهاس، وأبو عمرو الداني، والسجواني. وفي الجزء التحليلي من الدراسة، تمت دراسة ممارسات الوقف في مخطوطات القرآن مقارنةً من خلال مثالين قرآنيين. بالنسبة للآية 5:41، تتم مقارنة ممارسات الوقف الموجودة في نسخ القرآن المطبوعة في تركيا، و«مصحف الملك فهد» في المدينة المنورة، ومصحف إيراني، ويتم تحليل تأثير مواقع الوقف هذه على معنى الآية في ضوء التفسير القرآني الكلاسيكية، والتحليلات اللغوية العربية، وأدبيات الوقف. أما بالنسبة للآية 42:6، فقد تم دراسة العبارة وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ التي لا توجد بها علامة وقف، من حيث الدلالات المعنوية التي قد تنشأ عند ربطها بالجملة التالية، مع مراعاة البنية النحوية للآية وتفسيرات المفسرين.

ويُظهر تحليل الآية 5:41 أن علامة الوقف الجائز الموضوعية في نهاية العبارة «وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ» في المخطوطات القرآنية الشائعة الاستخدام تدعم تفضيلاً تفسيرياً معيناً. ويُنتج موقع الوقف هذا بنية دلالية تُفهم فيها العبارة التي تشير إلى أولئك الذين «يُسرعون في الكفر» على أنها تشير في الغالب إلى المنافقين. ومع ذلك، فإن دراسة التفسيرات القرآنية الكلاسيكية والأدلة اللغوية العربية تشير إلى أن مجموعة من اليهود قد تدرج أيضاً ضمن نطاق الآية، وأن وضع الوقف بعد «وَمِنَ الَّذِينَ هَانُوا» يعكس تفسيراً مختلفاً ولكنه معقول. تُظهر هذه النتيجة أن رموز الوقف الموجودة في مخطوطات القرآن لا تفرض بالضرورة معنىً واحداً ونهائياً في كل حالة، بل قد تبرز، في حالات معينة، تفسيراً تفسيرياً معيناً. وبناءً على ذلك، لا ينبغي اعتبار ممارسة الوقف المذكورة خياراً خاطئاً، بل انعكاساً في تقاليد المخطوطات لتفضيل تفسير معين فيما يتعلق بتفسير الآية. ويثبت هذا الاستنتاج أيضاً أن مواقع الوقف يجب تقييمها ليس فقط من منظور تقنية التلاوة، بل أيضاً فيما يتعلق بتحديد وتقييم المعاني المختلفة المحتملة.

من ناحية أخرى، يُظهر تحليل الآية 42:6 أن غياب علامة الوقف قد يخلق مشكلة في نقل المعنى. فقد يؤدي غياب علامة الوقف بعد عبارة «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ» إلى قيام القارئ بربط هذه العبارة بالجملة «اللَّهُ خَفِيضٌ عَلَيْهِمْ» ورغم أن هذا الترابط ممكن من الناحية النحوية، فإن الارتباط الناتج «أَوْلِيَاءَ اللَّهِ» قد يثير دلالة معنوية لا تتوافق مع المعنى المقصود من الآية. وتشير الطريقة التي يقسم بها المفسرون الكلاسيكيون الآية إلى وحدات معنوية، إلى جانب التحليلات القائمة على الاعتبارات اللغوية العربية، إلى أن التوقف عند هذه النقطة قد يجعل معنى الآية أوضح. يوضح هذا المثال أن العلاقة بين التلاوة والمعنى تتطلب الانتباه ليس فقط إلى وجود علامة الوقف، بل أيضاً إلى النقاط التي لا توجد فيها مثل هذه العلامة. وبالتالي، فإنه بسلط الضوء على الحاجة إلى دراسة ممارسات الوقف في مخطوطات القرآن الكريم من منظور يركز على المعنى، مع مراعاة نقاط التوقف المُعلَّمة وغير المُعلَّمة على حد سواء.

تُظهر نتائج الدراسة أن الاعتبارات الدلالية تشكل أحد المعايير الأساسية والحاسمة في تحديد مواقع الوقف. ويُظهر الأدب الكلاسيكي، المتعلق بالوقف أن الوقف لم يُفهم مجرد ضرورة للتنفس أو مقاطعة التلاوة؛ بل كان يُنظر إليه كعنصر مهم يحافظ على تماسك الدلالي للآية ويوضح المعاني المختلفة المحتملة، ويساهم في الفهم الدقيق للتلاوة. وبناءً على ذلك، تخلص الدراسة إلى أن رموز الوقف الموجودة في مخطوطات القرآن ليست مجرد علامات فنية للتلاوة، بل تعكس أيضاً تفضيلاً علمية وتفسيرية تتعلق بتفسير آيات القرآن. وتكمن أصالة الدراسة

في دراسة قضايا الوقف ليس فقط من منظور القراءات والتلاوة، بل في إطار العلاقة بين التفسير القرآني وعلم اللغة العربية وممارسات كتابة المخطوطات. ومن خلال مقارنة ممارسات الوقف عبر مختلف تقاليد المخطوطات، وتحديد الأسباب الدلالية والعلمية الكامنة وراء اختيارات الوقف المعينة، تسهم الدراسة في فهم أفضل للخلفية التاريخية والعلمية لرموز الوقف في مخطوطات القرآن الكريم. وفي هذا الصدد، توضح الدراسة الدور المركزي للاعتبارات الدلالية في تقييم مواقع الوقف من خلال مثالين ملموسين، وتوفر أساساً لمزيد من البحوث المقارنة حول ممارسات الوقف عبر مختلف تقاليد مخطوطات القرآن الكريم.

الكلمات المفتاحية: التفسير، القرآن، المصحف، الوقف والابتداء، رموز الوقف، سورة المائدة، سورة الشورى.

Résumé Structuré:

La récitation correcte du Coran et la transmission fidèle de son sens comptent parmi les préoccupations fondamentales de la tradition savante islamique depuis ses débuts. Dans ce contexte, la science du *waqf* et de l'*ibtidā'*, qui détermine où marquer une pause et où reprendre la récitation, s'est développée dans le but de préserver la cohérence entre la formulation et le sens du texte coranique. Les *symboles de waqf* utilisés dans les manuscrits coraniques sont le fruit de cette tradition savante et fournissent aux récitants des indications pour réciter le Coran en tenant compte de sa structure sémantique. Néanmoins, les *symboles de waqf* présents dans les manuscrits ne reflètent pas toujours une préférence interprétative incontestée. Dans certains versets, les positions de *waqf* existantes ou les points où aucun signe de *waqf* n'est indiqué peuvent nécessiter une évaluation plus approfondie du point de vue du sens et de la récitation. Dans ce contexte, la présente étude vise à examiner deux exemples potentiellement controversés de *waqf* dans les manuscrits coraniques et à démontrer le rôle des considérations sémantiques dans la détermination des positions de *waqf*. En conséquence, l'étude examine l'effet de la pratique actuelle du *waqf* sur le sens de Q 5:41 ainsi que les problèmes sémantiques potentiels pouvant survenir lors de la récitation en raison de l'absence de signe de *waqf* à un endroit précis de Q 42:6.

L'étude recourt à une méthodologie de recherche qualitative et comparative. Tout d'abord, les principes fondamentaux de la science du *waqf* et de l'*ibtidā'* sont examinés à la lumière des sources classiques, en accordant une attention particulière aux critères sémantiques, syntaxiques, de *qirā'āt* et contextuels utilisés pour déterminer les positions de *waqf*. À cet égard, les ouvrages des savants classiques du *waqf*, notamment Ibn al-Anbārī, al-Nahḥās, Abū 'Amr al-Dānī et al-Sajāwandī, sont consultés. Dans la partie analytique de l'étude, les pratiques de *waqf* dans les manuscrits coraniques sont examinées de manière comparative à travers deux exemples tirés du Coran. Pour le verset 5:41, les pratiques de *waqf* observées dans des Corans imprimés en Turquie, dans le Coran du roi Fahd de Médine et dans un Coran iranien sont comparées, et l'effet de ces positions de *waqf* sur le sens du verset est analysé à la lumière des commentaires coraniques classiques, des analyses linguistiques arabes et de la littérature sur le *waqf*. Pour le verset 42:6, l'expression « وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ », où aucun signe de *waqf* n'est prévu, est examinée sous l'angle des implications sémantiques pouvant découler de sa liaison avec la clause suivante, en tenant compte de la structure syntaxique du verset et des interprétations des exégètes.

L'analyse du verset 5:41 démontre que le signe de *waqf jā'iz* placé à la fin de l'expression « وَلَمْ تُؤْمِنْ » dans des manuscrits coraniques largement diffusés soutient une préférence interprétative particulière. Cette position du *waqf* produit une structure sémantique dans laquelle l'expression faisant référence à ceux qui « se précipitent dans la mécréance » est comprise principalement comme désignant les hypocrites. Cependant, un examen des commentaires coraniques classiques et des données linguistiques arabes indique qu'un groupe parmi les Juifs pourrait également être inclus dans le champ d'application du verset et que le placement d'un *waqf* après « وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا » reflète une interprétation différente, mais tout aussi plausible. Ce constat démontre que les *symboles de waqf* présents dans les manuscrits coraniques n'imposent pas nécessairement un sens unique et définitif dans tous les cas, mais peuvent, dans certaines situations, mettre en avant une interprétation exégétique particulière. En conséquence, la pratique du *waqf* en question ne doit pas être considérée comme un choix erroné, mais plutôt comme le reflet, dans la tradition manuscrite, d'une préférence exégétique particulière concernant l'interprétation du verset. Ce constat démontre en outre que les positions de *waqf* doivent être évaluées non seulement en termes de technique de récitation, mais aussi en ce qui concerne l'identification et l'appréciation des différentes significations possibles.

L'analyse du verset 42:6, en revanche, montre que l'absence d'un signe de *waqf* peut poser un problème dans la transmission du sens. L'absence d'un signe de *waqf* après « وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ » peut

amener le récitant à relier cette expression à la clause « اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَیْهِمْ » Bien qu'une telle continuation soit grammaticalement possible, l'association qui en résulte, « أَوْلِیَاءُ اللَّهِ », peut donner lieu à une implication sémantique qui ne correspond pas au sens voulu du verset. La manière dont les exégètes classiques divisent le verset en unités sémantiques, ainsi que les analyses fondées sur des considérations linguistiques arabes, indiquent qu'une pause à cet endroit peut rendre le sens du verset plus clair. Cet exemple montre que la relation entre la récitation et le sens exige de prêter attention non seulement à la présence d'un signe de *waqf*, mais aussi aux endroits où aucun signe de ce type n'est prévu. Il souligne ainsi la nécessité d'examiner les pratiques de *waqf* dans les manuscrits coraniques dans une perspective axée sur le sens, en tenant compte à la fois des points de pause marqués et non marqués.

Les résultats de cette étude démontrent que les considérations sémantiques constituent l'un des critères fondamentaux et déterminants dans l'identification des positions de *waqf*. La littérature classique sur le *waqf* montre que celui-ci n'était pas simplement compris comme une nécessité pour reprendre son souffle ou interrompre la récitation ; il était plutôt considéré comme un élément important qui préserve la cohérence sémantique du verset, clarifie les différentes significations possibles et contribue à une compréhension précise de la récitation. En conséquence, l'étude conclut que les *symboles de waqf* présents dans les manuscrits coraniques ne sont pas de simples marqueurs techniques de la récitation, mais reflètent également des préférences savantes et exégétiques concernant l'interprétation des versets coraniques. L'originalité de cette étude réside dans le fait qu'elle examine les questions relatives au *waqf* non seulement sous l'angle des *qirā'āt* et de la récitation, mais aussi dans le cadre des relations entre l'exégèse coranique, la linguistique arabe et les pratiques manuscrites. En comparant les pratiques de *waqf* à travers différentes traditions manuscrites et en identifiant les fondements sémantiques et savants qui sous-tendent certains choix de *waqf*, cette étude contribue à une meilleure compréhension du contexte historique et savant des *symboles de waqf* dans les manuscrits coraniques. À cet égard, elle démontre le rôle central des considérations sémantiques dans l'évaluation des positions de *waqf* à travers deux exemples concrets et fournit une base pour de futures recherches comparatives sur les pratiques de *waqf* dans différentes traditions de manuscrits coraniques.

Mots-clés : Tafsīr, Coran, Muṣḥaf, Waqf et Ibtidā', symboles de waqf, Sūrat al-Mā'idah, Sūrat al-Shūrā.

Resumen Estructurado:

La recitación correcta del Corán y la transmisión fiel de su significado han sido algunas de las preocupaciones fundamentales de la tradición académica islámica desde sus primeros tiempos. En este contexto, la ciencia del *waqf* y del *ibtidā'*, que determina dónde hacer una pausa y dónde reanudar la recitación, se desarrolló con el objetivo de preservar la coherencia entre la redacción y el significado del texto coránico. Los *símbolos de waqf* utilizados en los manuscritos coránicos surgieron como producto de esta tradición académica y proporcionan a los recitadores una guía para recitar el Corán de una manera que tenga en cuenta su estructura semántica. No obstante, los *símbolos de waqf* que aparecen en los manuscritos no siempre reflejan una preferencia interpretativa indiscutible. En algunos versículos, las posiciones de *waqf* existentes o los puntos en los que no se indica ningún signo de *waqf* pueden requerir una evaluación más detallada desde las perspectivas del significado y la recitación. En este contexto, el presente estudio tiene como objetivo examinar dos ejemplos potencialmente controvertidos de *waqf* en los manuscritos coránicos y demostrar el papel que desempeñan las consideraciones semánticas a la hora de determinar las posiciones de *waqf*. En consecuencia, el estudio analiza el efecto de la práctica actual del *waqf* sobre el significado de Q 5:41 y los posibles problemas semánticos que pueden surgir durante la recitación debido a la ausencia de un signo de *waqf* en un punto concreto de Q 42:6.

El estudio emplea una metodología de investigación cualitativa y comparativa. En primer lugar, se examinan los principios fundamentales de la ciencia del *waqf* y el *ibtidā'* a través de fuentes clásicas, prestando especial atención a los criterios semánticos, sintácticos, de *qirā'āt* y contextuales empleados para determinar las posiciones de *waqf*. A este respecto, se consultan las obras de eruditos clásicos del *waqf*, entre ellos Ibn al-Anbārī, al-Naḥḥās, Abū 'Amr al-Dānī y al-Sajāwandī. En la parte analítica del estudio, se examinan comparativamente las prácticas de *waqf* en los manuscritos coránicos a través de dos ejemplos del Corán. En el caso de Q 5:41, se comparan las prácticas de *waqf* que aparecen en los Coranes impresos en Turquía, en el Corán del Rey Fahd de Medina y en un Corán iraní, y se analiza el efecto de estas posiciones de *waqf* sobre el significado del versículo a la luz de los comentarios coránicos clásicos, los análisis lingüísticos árabes y la

literatura sobre el *waqf*. En cuanto al versículo 42:6, se examina la expresión «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ» —en la que no aparece ningún signo de *waqf*— en términos de las implicaciones semánticas que pueden surgir al conectarla con la cláusula siguiente, teniendo en cuenta la estructura sintáctica del versículo y las interpretaciones de los exégetas.

El análisis de la sura 5:41 demuestra que el signo de *waqf jā'iz* situado al final de la expresión «وَلَمْ يَأْمُرْهُمْ أَنْ يُخَالِفُوا» en manuscritos coránicos de uso generalizado respalda una preferencia interpretativa concreta. Esta posición del *waqf* genera una estructura semántica en la que la expresión que se refiere a aquellos que «se apresuran en la incredulidad» se entiende predominantemente como una referencia a los hipócritas. Sin embargo, un examen de los comentarios coránicos clásicos y de las pruebas lingüísticas árabes indica que un grupo de entre los judíos también podría estar incluido en el ámbito de aplicación del versículo y que la colocación de un *waqf* después de «وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا» refleja una interpretación diferente, aunque plausible. Este hallazgo demuestra que los *símbolos de waqf* que se encuentran en los manuscritos coránicos no imponen necesariamente un significado único y definitivo en todos los casos, sino que, en determinados casos, pueden poner de relieve una interpretación exegética concreta. En consecuencia, la práctica del *waqf* en cuestión no debe considerarse una elección errónea, sino más bien un reflejo, en la tradición manuscrita, de una preferencia exegética concreta respecto a la interpretación del versículo. Este hallazgo demuestra además que las posiciones del *waqf* deben evaluarse no solo en términos de técnica recitativa, sino también en lo que respecta a la identificación y valoración de los diferentes significados posibles.

Por otra parte, el análisis de Q 42:6 demuestra que la ausencia de un signo de *waqf* puede plantear un problema en la transmisión del significado. La ausencia de un signo de *waqf* después de «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ» puede llevar al recitador a conectar esta expresión con la cláusula «اللَّهُ خَفِيزٌ عَلَيْهِمْ» Aunque tal continuación es gramaticalmente posible, la asociación resultante «أَوْلِيَاءَ اللَّهِ» puede dar lugar a una implicación semántica que no se corresponde con el significado pretendido del versículo. La forma en que los exégetas clásicos dividen el versículo en unidades semánticas, junto con los análisis basados en consideraciones lingüísticas árabes, indica que hacer una pausa en este punto puede aclarar el significado del versículo. Este ejemplo demuestra que la relación entre la recitación y el significado requiere prestar atención no solo a la presencia de un signo de *waqf*, sino también a los puntos en los que no se proporciona dicho signo. De este modo, pone de relieve la necesidad de examinar las prácticas de *waqf* en los manuscritos coránicos desde una perspectiva orientada al significado, teniendo en cuenta tanto los puntos de pausa marcados como los no marcados.

Los resultados del estudio demuestran que las consideraciones semánticas constituyen uno de los criterios fundamentales y determinantes en la identificación de las posiciones de *waqf*. La literatura clásica sobre el *waqf* muestra que este no se entendía meramente como una necesidad para respirar o interrumpir la recitación; más bien, se consideraba un elemento importante que preserva la coherencia semántica del versículo, aclara los diferentes significados posibles y contribuye a la comprensión precisa de la recitación. En consecuencia, el estudio concluye que los *símbolos de waqf* que se encuentran en los manuscritos coránicos no son meramente marcadores técnicos de la recitación, sino que también reflejan preferencias académicas y exegéticas relativas a la interpretación de los versículos coránicos. La originalidad del estudio radica en examinar las cuestiones relacionadas con el *waqf* no solo desde las perspectivas de las *qirā'āt* y la recitación, sino también en el marco de la relación entre la exégesis coránica, la lingüística árabe y las prácticas manuscritas. Al comparar las prácticas de *waqf* en diferentes tradiciones manuscritas e identificar los fundamentos semánticos y académicos que subyacen a determinadas elecciones de *waqf*, el estudio contribuye a una mejor comprensión del trasfondo histórico y académico de los *símbolos de waqf* en los manuscritos coránicos. En este sentido, el estudio demuestra el papel central de las consideraciones semánticas en la evaluación de las posiciones de *waqf* a través de dos ejemplos concretos y proporciona una base para futuras investigaciones comparativas sobre las prácticas de *waqf* en diferentes tradiciones manuscritas coránicas.

Palabras clave: Tafsīr, Corán, Muṣḥaf, waqf e ibtidā', símbolos de waqf, sura al-Mā'idah, sura al-Shūrā.

结构化摘要:

自早期以来, 正确诵读《古兰经》及其含义的准确传承, 一直是伊斯兰学术传统中的核心关注点。在此背景下, 瓦克夫 (waqf) 与伊卜提达 (ibtidā') 这门学科应运而生, 其旨在确定诵读时的

停顿点与起诵点，以维护《古兰经》经文措辞与含义之间的连贯性。古兰经手稿中使用的停顿符号正是这一学术传统的产物，为诵读者提供了在诵读时兼顾古兰经语义结构的指导。然而，手稿中出现的停顿符号并不总是反映一种毫无争议的解释偏好。在某些经文中，现有的瓦克夫位置，或者未标注瓦克夫符号的点，可能需要从语义和诵读的角度进行进一步评估。在此背景下，本研究旨在考察《古兰经》手稿中两个可能存在争议的停顿实例，并阐明语义考量在确定停顿位置中的作用。据此，本研究探讨了现有的停顿实践对《古兰经》第5章第41节含义的影响，以及因《古兰经》第42章第6节某处缺乏停顿符号而在诵读过程中可能产生的语义问题。

本研究采用定性与比较研究方法。首先，通过古典文献考察停顿 (waqf) 与起读 (ibtidā') 学的基本原理，特别关注在确定停顿位置时所采用的语义、句法、读法 (qirā'āt) 及语境标准。为此，参考了包括伊本·安巴里、纳哈斯、阿布·阿姆尔·丹尼和萨贾万迪在内的古典停顿学者的著作。在研究的分析部分，通过两个《古兰经》例证，对《古兰经》手稿中的停顿实践进行了比较考察。以《古兰经》第5章第41节为例，比较了土耳其印刷版《古兰经》、麦地那法赫德国王版《古兰经》以及伊朗版《古兰经》中的瓦克夫实践，并结合古典《古兰经》注释、阿拉伯语语言学分析以及瓦克夫文献，分析了这些瓦克夫位置对经文含义的影响。关于《古兰经》第42章第6节，针对未标注停顿符号的短语“وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ”，本文结合该节的句法结构及经注学家的解读，从其与后续分句连接时可能产生的语义含义角度进行了考察。

对《古兰经》第5章第41节的分析表明，在广泛流传的《古兰经》手稿中，“وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ”这一短语末尾标注的 waqf jā'iz 停顿符，支持了一种特定的解释倾向。这种 waqf 位置构成了这样的语义结构：其中指代“急于不信”之人的短语，主要被理解为指向伪信者。然而，对古典《古兰经》注释及阿拉伯语语言证据的考察表明，犹太人中的一群人也可能被纳入该经文的范围之内，且在“وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا”之后放置停顿符号，则反映了一种不同但同样合理的解释。这一发现表明，《古兰经》手稿中出现的瓦克夫符号并不一定在所有情况下都强加单一且确定的含义，但在某些情况下，可能会突出某种特定的经文解释。因此，所讨论的停顿做法不应被视为错误的选择，而应视为手稿传统中对该经文解释的一种特定偏好的体现。这一发现进一步表明，停顿位置的评估不应仅从诵读技巧的角度出发，还应着眼于识别和评估各种可能的含义。

另一方面，对《古兰经》第42章第6节的分析表明，缺少停顿符号可能会导致意义传递上的问题。在“وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ”之后缺少停顿符号，可能会导致诵读者将这一表达与“اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ”这一分句连接起来。尽管从语法上讲这种衔接是可能的，但由此产生的“اللَّهُ أَوْلِيَاءَ”这一关联，可能会引发一种与该节经文本意不符的语义暗示。古典经注学家将该节经文划分为语义单元的方式，以及基于阿拉伯语语言学考虑的分析均表明，在此处停顿可能使经文的含义更加清晰。这一例子表明，诵读与含义之间的关系不仅需要关注停顿标记的存在，还需关注未标注此类标记的位置。因此，这突显了从意义导向的角度审视《古兰经》手稿中停顿实践的必要性，既要考虑标注的停顿点，也要考虑未标注的停顿点。

本研究的发现表明，语义考量是确定停顿位置的基本且决定性标准之一。古典停顿文献表明，停顿并非仅被理解为换气或中断诵读的必要手段；相反，它被视为一个重要元素，能够维护经文的语义连贯性，厘清不同的可能含义，并有助于准确理解诵读内容。据此，本研究得出结论：古兰经手稿中出现的瓦克夫符号不仅是诵读的技术标记，同时也反映了学者们在解释古兰经经文时所秉持的学术与经注偏好。本研究的独创性在于，不仅从奇拉亚特和诵读的角度审视瓦克夫问题，更将其置于古兰经经注学、阿拉伯语语言学与手稿实践之间的关系中进行探讨。通过比较不同手稿传统中的停顿实践，并识别特定停顿选择背后的语义与学术依据，本研究有助于更好地理解《古兰经》手稿中停顿符号的历史与学术背景。就此而言，本研究通过两个具体案例，阐明了语义考量在评估停顿位置中的核心作用，并为进一步研究不同《古兰经》手稿传统中的停顿实践提供了基础。

关键词： 经注 (Tafsīr)、《古兰经》 (Qur'ān)、《穆斯哈夫》 (Muṣḥaf)、停顿 (Waqf) 与起始 (Ibtidā')、停顿符号、<《筵席章》 (Sūrat al-Mā'idah) >、<《协商章》 (Sūrat al-Shūrā) >。

Структурированное Резюме:

Правильное чтение Корана и точная передача его смысла с самых ранних времен входили в число основных задач исламской научной традиции. В этом контексте сформировалась наука о *вакфе* и *ибтида'*, определяющая, где следует делать паузу и где возобновлять чтение, с целью сохранения согласованности между формулировкой и смыслом текста Корана. *Символы вакфа*, используемые в рукописях Корана, появились как продукт этой научной традиции и служат для чтецов ориентиром при чтении Корана с учётом его семантической структуры. Тем не менее, *символы вакфа*, встречающиеся в рукописях, не всегда отражают бесспорное предпочтение в толковании. В некоторых аятах существующие позиции *вакфа* или места, где знак *вакфа* отсутствует, могут потребовать дополнительной оценки с точки зрения смысла и чтения. В этом контексте настоящее исследование направлено на анализ двух потенциально спорных примеров *вакфа* в рукописях Корана и на демонстрацию роли семантических соображений в определении позиций *вакфа*. Соответственно, в исследовании изучается влияние существующей практики *вакфа* на смысл суры 5:41, а также потенциальные семантические проблемы, которые могут возникнуть при чтении из-за отсутствия знака *вакфа* в определенном месте суры 42:6.

В исследовании используется качественная и сравнительная методология. Во-первых, на основе классических источников рассматриваются основополагающие принципы науки о *вакфе* и *ибтида'*, при этом особое внимание уделяется семантическим, синтаксическим, *кира'атским* и контекстуальным критериям, используемым при определении мест *вакфа*. В этой связи анализируются труды классических ученых по *вакфу*, в том числе Ибн аль-Анбари, аль-Наххаса, Абу Амра аль-Дани и аль-Саджаванди. В аналитической части исследования сравнительно изучаются практики *вакфа* в рукописных экземплярах Корана на примере двух мест Корана. В случае с сурой 5:41 сравниваются практики *вакфа*, встречающиеся в Коранах, напечатанных в Турции, в «Коране короля Фахда» из Медины и в иранском Коране, а влияние этих позиций *вакфа* на смысл аята анализируется в свете классических коранических комментариев, лингвистического анализа арабского языка и литературы по *вакфу*. Что касается суры 42:6, выражение «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ», в котором отсутствует знак *вакф*, исследуется с точки зрения семантических последствий, которые могут возникнуть при его соединении со следующим предложением, с учетом синтаксической структуры аята и толкования экзегетов.

Анализ суры 5:41 показывает, что знак *вакф джа'из*, размещённый в конце выражения «وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ فِيهَا مِن دُونِهِ» в широко распространённых рукописях Корана, поддерживает определённое интерпретационное предпочтение. Такое расположение *вакфа* создаёт семантическую структуру, в которой выражение, относящееся к тем, кто «спешит в неверии», понимается преимущественно как относящееся к лицемерам. Однако изучение классических комментариев к Корану и лингвистических данных арабского языка указывает на то, что в сферу применения этого аята может входить и группа евреев, и что размещение *вакфа* после «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ» отражает иное, но вполне правдоподобное толкование. Этот вывод демонстрирует, что *символы вакфа*, встречающиеся в рукописных текстах Корана, не обязательно навязывают единственное и окончательное значение в каждом случае, но в определённых случаях могут выдвигать на первый план конкретную экзегетическую интерпретацию. Соответственно, рассматриваемую практику *вакфа* следует рассматривать не как ошибочный выбор, а как отражение в рукописной традиции конкретного экзегетического предпочтения в отношении толкования данного аята. Этот вывод также демонстрирует, что положения *вакфа* следует оценивать не только с точки зрения техники чтения, но и с точки зрения выявления и оценки различных возможных значений.

С другой стороны, анализ суры 42:6 показывает, что отсутствие знака *вакф* может создать проблему при передаче смысла. Отсутствие знака *вакф* после «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ» может привести к тому, что чтец соединит это выражение с предложением «اللَّهُ خَفِيظٌ عَلَيْهِمْ». Хотя такое продолжение грамматически возможно, возникающая в результате ассоциация «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ» может привести к семантическому подтексту, не соответствующему задуманному смыслу аята. То, как классические экзегеты разделяют аят на семантические единицы, наряду с анализом, основанным на лингвистических соображениях арабского языка, указывает на то, что пауза в этом месте может сделать смысл аята более ясным. Этот пример демонстрирует, что взаимосвязь между чтением и смыслом требует внимания не только наличию знака *вакф*, но и местам, где такой знак отсутствует.

Таким образом, он подчеркивает необходимость изучения практики *вакф* в рукописях Корана с точки зрения смысла, с учётом как обозначенных, так и необозначенных точек паузы.

Результаты исследования показывают, что семантические соображения являются одним из фундаментальных и определяющих критериев при выделении позиций *вакфа*. Классическая литература по *вакфу* свидетельствует о том, что *вакф* понимался не просто как необходимость сделать вдох или прервать чтение; напротив, он рассматривался как важный элемент, сохраняющий семантическую целостность аята, проясняющий различные возможные значения и способствующий точному пониманию чтения. Соответственно, в исследовании делается вывод о том, что *символы вакфа*, встречающиеся в рукописях Корана, являются не просто техническими маркерами чтения, но также отражают научные и экзегетические предпочтения, касающиеся толкования аятов Корана. Оригинальность исследования заключается в рассмотрении вопросов *вакфа* не только с точки зрения *кираат* и чтения, но и в контексте взаимосвязи между экзегетикой Корана, арабской лингвистикой и практикой создания рукописей. Сравнивая практику *вакфа* в различных рукописных традициях и выявляя семантические и научные обоснования, лежащие в основе конкретных выборов *вакфа*, данное исследование способствует лучшему пониманию исторического и научного контекста *символов вакфа* в рукописях Корана. В этом отношении исследование демонстрирует центральную роль семантических соображений в оценке позиций *вакфа* на примере двух конкретных примеров и создает основу для дальнейших сравнительных исследований практики *вакфа* в различных рукописных традициях Корана.

Ключевые слова: тафсир, Коран, мусхаф, вакф и ибтида, символы вакфа, сура «Аль-Маида», сура «Аш-Шура».

संरचित सारांशः

कुरान की सही तिलावत और इसके अर्थ का सटीक संचार, प्रारंभिक काल से ही इस्लामी विद्वान परंपरा की बुनियादी चिंताओं में से रहा है। इस संदर्भ में, वक्फ़ और إِبْتِداء (इब्तिदा) का विज्ञान, जो यह निर्धारित करता है कि कहाँ विराम लेना है और कहाँ तिलावत फिर से शुरू करनी है, कुरान की भाषा और अर्थ के बीच सामंजस्य बनाए रखने के उद्देश्य से विकसित हुआ।

कुरआनी पांडुलिपियों में प्रयुक्त वाक्फ़ प्रतीक इस विद्वान परंपरा के उत्पाद के रूप में उभरे और पाठकों को कुरआन का पाठ इस तरह करने के लिए मार्गदर्शन प्रदान करते हैं कि उसकी अर्थ-संरचना का ध्यान रखा जाए। फिर भी, पांडुलिपियों में पाए जाने वाले वाक्फ़ प्रतीक हमेशा एक निर्विवाद व्याख्यात्मक प्राथमिकता को प्रतिबिंबित नहीं करते। कुछ आयतों में, मौजूदा वक्फ़ के स्थानों या उन बिंदुओं का, जहाँ कोई वक्फ़ चिह्न नहीं दिया गया है, अर्थ और तिलावत के दृष्टिकोण से आगे मूल्यांकन करने की आवश्यकता हो सकती है। इस संदर्भ में, वर्तमान अध्ययन का उद्देश्य कुरानिक पांडुलिपियों में वक्फ़ के दो संभावित विवादास्पद उदाहरणों की जांच करना और वक्फ़ स्थानों को निर्धारित करने में अर्थ संबंधी विचारों की भूमिका को प्रदर्शित करना है। तदनुसार, यह अध्ययन सूरा 5:41 के अर्थ पर मौजूदा वक्फ़ प्रथा के प्रभाव और सूरा 42:6 में एक विशेष बिंदु पर वक्फ़ चिह्न की अनुपस्थिति के कारण पाठ के दौरान उत्पन्न होने वाली संभावित अर्थ संबंधी समस्याओं की जांच करता है।

यह अध्ययन गुणात्मक और तुलनात्मक शोध पद्धति का उपयोग करता है। सबसे पहले, वक्फ़ और इब्तिदा की विधा के मौलिक सिद्धांतों की समीक्षा शास्त्रीय स्रोतों के माध्यम से की जाती है, जिसमें वक्फ़ की स्थिति निर्धारित करने में प्रयुक्त अर्थगत, वाक्यगत, किराअत और प्रसंगिक मानदंडों पर विशेष ध्यान दिया जाता है। इस संबंध में, इब्न अल-अनबारी, अल-नह्हास, अबू अम्र अल-दानी, और अल-सजावंदी सहित वक्फ़ के शास्त्रीय विद्वानों के कार्यों का संदर्भ लिया गया है। अध्ययन के विश्लेषणात्मक भाग में, दो कुरआनी उदाहरणों के माध्यम से कुरआनी पांडुलिपियों में वक्फ़ प्रथाओं की तुलनात्मक रूप से जांच की गई है। Q 5:41 के लिए, तुर्की में मुद्रित कुरआनों, मदीना की किंग फहद कुरआन, और एक ईरानी कुरआन में पाए जाने वाले वक्फ़ के अभ्यासों की तुलना की जाती है, और शास्त्रीय कुरआनी टीकाओं, अरबी भाषा विश्लेषणों, और वक्फ़ साहित्य के आलोक में इन वक्फ़ स्थानों के आयत के अर्थ पर पड़ने वाले प्रभाव का विश्लेषण किया जाता है। Q 42:6 के लिए, अभिव्यक्ति "وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ" जहाँ कोई वाक्य विराम चिह्न नहीं दिया गया है, का परीक्षण उन अर्थगत निहितार्थों के संदर्भ में किया जाता है जो तब उत्पन्न हो सकते हैं जब इसे निम्नलिखित खंड से जोड़ा जाता है, जिसमें आयत की व्याकरणिक संरचना और व्याख्याकारों की व्याख्याओं को ध्यान में रखा जाता है।

क्र 5:41 का विश्लेषण दर्शाता है कि व्यापक रूप से प्रचलित कुरानिक पांडुलिपियों में अभिव्यक्ति "وَلَمْ تُمْنُوا" के अंत में रखा गया जाइज़ (जायज़) वक्फ़ चिह्न एक विशेष व्याख्यात्मक प्राथमिकता का समर्थन करता है। यह

वक्फ़ स्थिति एक ऐसी अर्थ-संरचना उत्पन्न करती है जिसमें "अविश्वास में जल्दबाज़ी करने वालों" का उल्लेख करने वाली अभिव्यक्ति को मुख्य रूप से मुनाफ़िकों (पाखंडियों) के संदर्भ में समझा जाता है। हालाँकि, शास्त्रीय कुरआन की टीकाओं और अरबी भाषाई साक्ष्यों की जाँच से पता चलता है कि यहूदियों के एक समूह को भी इस आयत के दायरे में शामिल किया जा सकता है और "وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا" के बाद विराम (वाक्फ़) लगाना एक अलग लेकिन संभावित व्याख्या को दर्शाता है।

यह निष्कर्ष दर्शाता है कि कुरान की पांडुलिपियों में पाए जाने वाले वक्फ़ चिह्न हर मामले में एक ही निश्चित अर्थ नहीं थोपते, बल्कि कुछ मामलों में, वे एक विशेष व्याख्यात्मक व्याख्या को प्रमुखता दे सकते हैं। तदनुसार, प्रश्न में वाक्फ़ के अभ्यास को एक त्रुटिपूर्ण विकल्प नहीं माना जाना चाहिए, बल्कि इसे आयत की व्याख्या के संबंध में पांडुलिपि परंपरा में एक विशेष व्याख्यात्मक प्राथमिकता के प्रतिबिंब के रूप में देखा जाना चाहिए। यह निष्कर्ष आगे यह दर्शाता है कि वाक्फ़ के स्थानों का मूल्यांकन केवल पाठ-पठन की तकनीक के संदर्भ में ही नहीं, बल्कि विभिन्न संभावित अर्थों की पहचान और मूल्यांकन के संबंध में भी किया जाना चाहिए।

दूसरी ओर, सूरा 42:6 का विश्लेषण यह दर्शाता है कि विराम चिह्न की अनुपस्थिति अर्थ के संचार में समस्या पैदा कर सकती है। "وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ" के बाद विराम चिह्न की अनुपस्थिति पाठक को इस अभिव्यक्ति को "اللَّهُ خَفِيفٌ" खंड के साथ जोड़ने के लिए प्रेरित कर सकती है। हालाँकि इस तरह की निरंतरता व्याकरण की दृष्टि से संभव है, लेकिन इसके परिणामस्वरूप "أَوْلِيَاءَ اللَّهِ" का संयोजन एक ऐसे अर्थ की ओर ले जा सकता है जो आयत के अभिप्रेत अर्थ से मेल नहीं खाता। जिस तरह से पारंपरिक व्याख्याकार आयत को अर्थपूर्ण इकाइयों में विभाजित करते हैं, साथ ही अरबी भाषाई विचारों पर आधारित विश्लेषण भी यह दर्शाते हैं कि इस बिंदु पर विराम लेने से आयत का अर्थ और स्पष्ट हो सकता है। यह उदाहरण दर्शाता है कि पाठ और अर्थ के बीच के संबंध के लिए न केवल विराम चिह्न की उपस्थिति पर, बल्कि उन बिंदुओं पर भी ध्यान देने की आवश्यकता है जहाँ ऐसा कोई चिह्न नहीं दिया गया है। इस प्रकार यह कुरान की पांडुलिपियों में विराम की प्रथाओं की जाँच को अर्थ-उन्मुख दृष्टिकोण से करने की आवश्यकता पर प्रकाश डालता है, जिसमें चिह्नित और बिना चिह्न वाले दोनों विराम बिंदुओं को ध्यान में रखा जाता है।

अध्ययन के निष्कर्ष यह दर्शाते हैं कि अर्थ संबंधी विचार वाक्फ़ स्थानों की पहचान में मौलिक और निर्धारक मानदंडों में से एक हैं। शास्त्रीय वाक्फ़ साहित्य से पता चलता है कि वाक्फ़ को केवल सांस लेने या पाठ को विराम देने की आवश्यकता के रूप में नहीं समझा जाता था; बल्कि, इसे एक महत्वपूर्ण तत्व माना जाता था जो आयत की अर्थ-संगति को बनाए रखता है, विभिन्न संभावित अर्थों को स्पष्ट करता है, और पाठ की सटीक समझ में योगदान देता है। तदनुसार, अध्ययन इस निष्कर्ष पर पहुंचता है कि कुरानिक पांडुलिपियों में पाए जाने वाले वक्फ़ चिह्न केवल तिलावत के तकनीकी संकेतक नहीं हैं, बल्कि वे कुरानिक छंदों की व्याख्या से संबंधित विद्वतापूर्ण और व्याख्यात्मक प्राथमिकताओं को भी दर्शाते हैं। इस अध्ययन की मौलिकता वक्फ़ के मुद्दों की जाँच केवल किराअत और तिलावत के दृष्टिकोण से नहीं, बल्कि कुरानिक व्याख्या, अरबी भाषा विज्ञान और पांडुलिपि प्रथाओं के बीच के संबंध के भीतर करने में निहित है। विभिन्न पांडुलिपि परंपराओं में वक्फ़ प्रथाओं की तुलना करके और विशेष वक्फ़ विकल्पों के अंतर्निहित अर्थपूर्ण और विद्वतापूर्ण तर्कों की पहचान करके, यह अध्ययन कुरानिक पांडुलिपियों में वक्फ़ प्रतीकों के ऐतिहासिक और विद्वतापूर्ण पृष्ठभूमि की बेहतर समझ में योगदान देता है। इस संबंध में, यह अध्ययन दो ठोस उदाहरणों के माध्यम से वक्फ़ स्थितियों के मूल्यांकन में अर्थपूर्ण विचारों की केंद्रीय भूमिका को प्रदर्शित करता है और विभिन्न कुरानिक पांडुलिपि परंपराओं में वक्फ़ प्रथाओं पर आगे की तुलनात्मक शोध के लिए एक आधार प्रदान करता है।

कीवर्ड: तफ़सीर, कुरआन, मुस्हफ़, वक्फ़ और इब्तिदा, वक्फ़ प्रतीक, सूरा अल-माइदा, सूरा अल-शूरा।

Yapılandırılmış Özet:

Kur'an-ı Kerim'in doğru okunması ve anlamının doğru aktarılması, erken dönemlerden itibaren İslâm ilim geleneğinin temel meselelerinden biri olmuştur. Bu çerçevede gelişen vakf ve ibtidâ ilmi, Kur'an tilavetinde nerede durulacağı ve okumaya nereden başlanacağı hususlarını belirleyerek lafız ve mana bütünlüğünün korunmasını amaçlamaktadır. Mushaflarda kullanılan vakf alametleri de bu ilmi birikimin sonucu olarak ortaya çıkmış ve okuyucuya ayetlerin anlam örgüsünü dikkate alan bir okuyuş imkânı sunmuştur. Bununla birlikte mushaflarda yer alan vakf işaretleri, her zaman tartışmasız bir anlam tercihini yansıtmamakta; bazı ayetlerde mevcut vakf yerleri veya vakf alameti bulunmayan noktalar, anlam ve tilavet açısından yeniden değerlendirmeyi gerekli kılabilir. Bu çerçevede çalışma, mushaflarda anlam ve tilavet bakımından tartışılmalı görülebilecek iki vakf örneğini inceleyerek vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Mâide sûresi 41. âyetinde yer alan mevcut vakf uygulamasının

ayetin anlamına etkisi ile Şûrâ sûresi 6. âyetinde vakf alameti bulunmayan bir durak noktasının tilavet sırasında oluşturabileceği anlam problemleri ele alınmaktadır.

Çalışmada nitel ve karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle vakf ve ibtidâ ilminin temel prensipleri klasik kaynaklar üzerinden incelenmiş; vakf yerlerinin belirlenmesinde kullanılan anlam, nahiv, kıraat ve siyak-sıbak ölçütleri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda İbnu'l-Enbârî, Nehhâs, Ebû Amr ed-Dânî ve Secâvendî gibi klasik dönem vakf âlimlerinin eserlerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında iki ayet örneği üzerinden mushaflardaki vakf uygulamaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Mâide sûresi 41. âyetinde Türkiye'de basılan mushaflar, Medine-i Münevvere Kral Fehd Mushafı ve İran Mushafı'ndaki vakf uygulamaları karşılaştırılmış; söz konusu vakf yerlerinin ayetin anlamına etkisi klasik tefsir kaynakları, Arap dili değerlendirmeleri ve vakf literatürü ışığında incelenmiştir. Şûrâ sûresi 6. âyetinde ise vakf alameti bulunmayan “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesi ele alınmış; bu ifadenin devamındaki cümleyle vasledilmesinin oluşturabileceği anlam çağrışımları, ayetin dil yapısı ve müfessirlerin açıklamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Mâide sûresi 41. âyetine ilişkin incelemede, günümüzde yaygın olarak kullanılan mushaflarda “وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ” ifadesinin sonunda bulunan vakf-ı câiz işaretinin belirli bir anlam tercihini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu vakf tercihi, ayette geçen “küfürde yarışanlar” ifadesinin ağırlıklı olarak münafıklara bağlanmasını mümkün kılan bir anlam örgüsü ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte klasik tefsirler ve Arap dili verileri incelendiğinde, Yahudilerden bir grubun da ayetin kapsamına dâhil edilebileceği ve “وَمِنَ الَّذِينَ هَانُوا” ifadesinden sonra yapılacak bir vakfın farklı fakat güçlü bir anlam ihtimalini yansıttığı görülmüştür. Bu bulgu, mushaflarda yer alan mevcut vakf işaretlerinin her durumda tek ve kesin bir anlamı zorunlu olarak belirlemediğini, bazı durumlarda belirli bir tefsiri yaklaşımı öne çıkarabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu vakf uygulamasının yanlış bir tercih olarak nitelendirilmesinden ziyade, ayetin anlamlandırılmasına ilişkin belirli bir tefsiri tercihin mushaf üzerindeki yansıması olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Böylece vakf yerlerinin yalnızca okuyuş tekniği bakımından değil, farklı anlam ihtimallerinin ortaya konulması ve değerlendirilmesi bakımından da ele alınması gerektiği ortaya konulmuştur.

Şûrâ sûresi 6. âyetine ilişkin incelemede ise vakf alametinin bulunmamasının anlam aktarımı bakımından problem oluşturabileceği tespit edilmiştir. “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra herhangi bir vakf işaretinin bulunmaması, okuyucunun bu kısmı “اللَّهُ خَفِيطٌ عَلَيْهِمْ” cümlesiyle birlikte okumasına yol açabilmektedir. Her ne kadar bu şekilde bir vasil dil bakımından mümkün olsa da “أَوْلِيَاءَ اللَّهِ” şeklinde ortaya çıkabilecek çağrışımın ayetin hedeflediği anlamla örtüşmeyebileceği değerlendirilmiştir. Klasik tefsirlerin ayeti anlam birimlerine ayırma biçimleri ile Arap dili açısından yapılan değerlendirmeler, bu noktada vakf yapılmasının anlamı daha açık hâle getirebileceğini göstermektedir. Bu örnek, yalnızca mevcut bir vakf işaretinin anlam üzerindeki etkisinin değil, vakf alametinin bulunmamasının da okuyuş ve anlam ilişkisi bakımından değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece mushaflardaki vakf uygulamalarının hem mevcut işaretler hem de işaret bulunmayan durak noktaları bakımından anlam merkezli bir yaklaşımla incelenmesinin gerekliliği görülmüştür.

Çalışmada elde edilen bulgular, vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun temel ve belirleyici ölçütlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Klasik vakf literatüründe vakfın yalnızca nefes alma veya okuyuşa ara verme ihtiyacı olarak değerlendirilmediği; aynı zamanda ayetin anlam bütünlüğünü koruyan, farklı anlam ihtimallerini belirginleştiren ve okuyuşun doğru anlaşılmasına katkı sağlayan önemli bir unsur olarak kabul edildiği görülmüştür. Bu çerçevede mushaflardaki vakf alametlerinin yalnızca teknik okuyuş işaretleri olmadığı, aynı zamanda ayetlerin anlamlandırılmasına ilişkin ilmi ve tefsiri tercihleri yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın özgün yönü, vakf meselelerini yalnızca kıraat veya tilavet açısından değil; tefsir, Arap dili ve mushaf uygulamaları arasındaki ilişki çerçevesinde ele almasıdır. Farklı mushaf geleneklerindeki vakf uygulamalarının karşılaştırılması ve vakf tercihlerinin arkasındaki anlam ve ilmi gerekçelerin ortaya konulması, mushaflardaki vakf alametlerinin tarihi ve ilmi arka planının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, vakf yerlerinin değerlendirilmesinde anlam unsurunun merkezi konumunu iki somut örnek üzerinden ortaya koymakta ve farklı mushaf geleneklerinin vakf uygulamaları bakımından karşılaştırmalı biçimde incelenmesine yönelik yeni araştırmalara zemin hazırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Mushaf, Vakf ve İbtidâ, Vakf Alametleri, Mâide sûresi, Şûrâ sûresi.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Controversial Waqf Positions in Muṣḥafs: An Analysis of Two Verses from the Perspective of Meaning and Recitation

Introduction

The correct recitation and accurate understanding of the Qur'ān have been regarded as two fundamental and inseparable principles within the Islamic scholarly tradition. Alongside the preservation of the wording of the Qur'ān, the accurate transmission of the divine intent (*al-murād al-ilāhī*) has also been considered one of the fundamental objectives of recitation. Accordingly, the science of *waqf* and *ibtidā'*, which developed alongside the science of Qur'ānic readings (*qirā'āt*), sought to preserve the connection between wording and meaning by determining where a reciter should stop within a verse and from where the recitation should begin. Indeed, scholars of the classical period stated that an inappropriate *waqf* or an incorrect *ibtidā'* could alter the meaning of a verse or lead to an incomplete understanding of it.

Although the determination of *waqf points* may initially appear to be a matter related to the technical aspects of recitation, an examination of the classical *waqf* literature demonstrates that it is closely associated with tafsīr, Arabic linguistics, and the science of *qirā'āt*. Scholars of *waqf*, such as Ibn al-Anbārī, al-Naḥḥās, al-Dānī, and al-Sajāwandī, did not determine *waqf points* solely on the basis of sentence endings. Rather, they also took into consideration syntactic relationships between words, the immediate and broader context (*siyāq and sibāq*), semantic coherence, and different possibilities of interpretation. Therefore, the *waqf symbols* found in Qur'ānic manuscripts are not merely technical signs intended to facilitate recitation; they also reflect particular scholarly evaluations and interpretive preferences.

Nevertheless, it cannot be said that the *waqf symbols* used in Qur'ānic manuscripts present an entirely uncontroversial picture in terms of meaning in all verses. In some verses, an existing *waqf point* may be evaluated differently in light of exegetical and linguistic evidence, while in others it may be argued that the presence of a *waqf symbol* is necessary for the meaning to be conveyed more clearly. This situation makes it necessary to approach *waqf symbols* not as absolute and immutable rulings, but as scholarly practices open to evaluation.

This study aims to examine *waqf points* through two examples that may be subject to discussion in terms of meaning and recitation in Qur'ānic manuscripts. The first example concerns the effect of the existing *waqf point* in Q 5:41 on the meaning of the verse. The second examines the consequences, in terms of meaning and recitation, of a potential stopping point in Q 42:6 at which no *waqf symbol* is provided. The study compares the practices found in Qur'ānic manuscripts printed in Türkiye, the Madīnah Muṣḥaf (King Fahd Qur'ān), and the Iranian Qur'ān, and analyzes them in light of the classical *waqf* literature, exegetical sources, and evidence from Arabic linguistics. In this way, the study seeks to demonstrate the role of *waqf symbols* in accurately conveying meaning and

to illustrate, through concrete examples, the determining role of semantic considerations in the identification of *waqf points*.

1. The Role of Meaning in Determining Waqf Points

The fundamental objective of Qur'ānic recitation is to convey the divine message accurately while preserving the unity of wording and meaning. Therefore, Qur'ānic recitation does not consist merely of pronouncing the letters according to their proper points of articulation; it also requires the preservation of the semantic structure of the verses. In this context, the question of where to stop during recitation and from where to begin has been regarded as an issue directly related to the correct understanding of the Qur'ān. (Çetin, 2012, pp. 461–463; Kayhan, 2006, p. 329)

Although *waqf* in Qur'ānic recitation, in its primary sense, refers to the act of stopping or interrupting recitation, classical scholars did not regard this concept merely as a physiological necessity. Rather, they emphasized that *waqf* is an important element in preserving the semantic coherence of a verse and preventing misunderstanding. Ibn al-Anbārī (d. 328/940), one of the early scholars of *waqf* and *ibtidā'*, stated that a reciter of the Qur'ān must know where to stop and from where to begin, emphasizing that stopping at inappropriate points could distort the meaning. (Ibn al-Anbārī, 1390/1971, pp. 108–110)

One of the fundamental issues in the science of *waqf* and *ibtidā'* is that the determination of a *waqf point* should be based not merely on the completion of the wording but also on the completion of the meaning. Accordingly, when *waqf points* were evaluated in classical works, attention was given to the syntactic structure of the sentence, semantic relationships between words, and the *siyāq* and *sibāq* of the verse. Abū Ja'far al-Naḥḥās (d. 338/950), when examining *waqf points* in the Qur'ān, took as a principal criterion whether the discourse had reached semantic completion and stated that stopping in a manner that would distort the meaning should be avoided. (al-Naḥḥās, 1398, pp. 14–17, 203)

Abū 'Amr al-Dānī (d. 444/1053), likewise, in his work on *waqf* and *ibtidā'*, paid attention not only to differences in *qirā'āt* but also to linguistic and semantic considerations in determining *waqf points*. In his view, the point at which the reciter stops is related to points at which the discourse has reached semantic completion or is close to completion. In this respect, *waqf* is a practice that serves to convey the meaning of a verse accurately. (al-Dānī, 1422/2001, pp. 19–30)

In a later period, al-Sajāwandī (d. 560/1165) systematized the body of knowledge on *waqf* that had developed before him and contributed to the widespread use of *waqf symbols* in Qur'ānic manuscripts. In the system he developed, *waqf symbols* functioned as guides indicating where it was appropriate or possible to stop within the semantic structure of a verse. The primary purpose of these symbols was to ensure that reciters avoided stopping in ways that would distort the meaning of a verse. (al-Sajāwandī, 2006, p. 13)

All these considerations demonstrate that in the classical *waqf-ibtidā'* literature, a *waqf point* was not regarded merely as a technical element of recitation; rather, it was treated as a scholarly issue directly related to the meaning of the verse. Therefore, the placement or absence of *waqf symbols* in Qur'ānic manuscripts should be evaluated not only from the perspective of recitation but also with regard to the accurate understanding of the verse. Indeed, in some verses, existing *waqf* practices or stopping points without a *waqf symbol* may become problematic from the perspective of conveying the meaning. Q 5:41 and Q 42:6, which are examined in this study, constitute examples of this type.

1.1. The Nature of the Science of Waqf and Ibtidā'

The correct recitation of the Qur'ān requires not only the accurate pronunciation of its wording but also the preservation of the semantic coherence of its verses. For this reason, from the earliest periods, scholars focused on the questions of where to stop and from where to begin during

recitation and developed these questions into an independent field of study. Known as the science of *waqf* and *ibtidā'*, this discipline deals with the points at which it is appropriate to stop during Qur'ānic recitation and the points from which recitation should begin after a stop. (Ibn al-Anbārī, 1390/1971, pp. 108–110; al-Dānī, 1422/2001, p. 15)

Ibn al-Anbārī, one of the scholars of the early period, regarded knowledge of *waqf* and *ibtidā'* as one of the fundamental disciplines required by a reciter of the Qur'ān. According to him, a person who knows the meanings of the Qur'ān must also know where to stop and from where to begin recitation. An inappropriate *waqf* or an incorrect beginning may distort the meaning even when the wording itself is pronounced correctly. In this respect, *waqf* is not merely an issue related to recitation technique but a discipline directly connected with the meaning of the Qur'ān. (Ibn al-Anbārī, 1390/1971, pp. 108–110)

Similarly, al-Naḥḥās based his evaluation of *waqf points* on semantic relationships between words and sentences and stated that stopping at points where the meaning had not been completed was inappropriate. His work *al-Qaṭ' wa'l-I'tināf* is particularly important for demonstrating how syntax, linguistics, and semantics were taken into consideration in determining *waqf points*. (al-Naḥḥās, 1398, pp. 14–17)

Abū 'Amr al-Dānī, in his work *al-Muktafā fī al-Waqf wa'l-Ibtidā'*, likewise considered the semantic structure of verses, linguistic features, and differences in *qirā'āt* when discussing issues of *waqf*. In his approach, a *waqf point* is determined not merely according to where the wording ends but according to points at which the discourse reaches semantic completion or forms an appropriate semantic unit. Accordingly, al-Dānī's work is based on a method of *waqf* evaluation that draws upon tafsīr and linguistic considerations alongside the science of *qirā'āt*. (al-Dānī, 1422/2001, p. 15)

In a later period, al-Sajāwandī systematized the body of knowledge on *waqf* that had developed before him and represented *waqf points* through various symbols. In the system he developed, *waqf symbols* were used to indicate to the reciter where stopping was appropriate, possible, or discouraged within the semantic structure of a verse. Although these symbols allowed the reciter a degree of choice, their fundamental purpose was to prevent stops that could distort the meaning of a verse. (al-Sajāwandī, 2006, pp. 9–13)

Indeed, when classifying types of *waqf*, al-Sajāwandī considered not only the completion of the wording but also the completion of the meaning, relating the preference for stopping or continuing at certain points to the semantic structure of the verse. This demonstrates the central position of meaning in the classical understanding of *waqf*. (al-Sajāwandī, 2006, p. 13; Çetin, 2012, pp. 461–463)

In conclusion, one of the points commonly accepted in the classical *waqf-ibtidā'* literature is that meaning occupies a central position in determining *waqf points*. Accordingly, the presence, absence, or placement of a *waqf symbol* at a particular point in a verse should not be regarded merely as a recitational preference but as an issue that must also be evaluated in terms of the accurate transmission of the verse's meaning. Indeed, the fact that existing *waqf* practices or stopping points without *waqf symbols* may become problematic in terms of meaning in certain verses is directly related to the fundamental approach of this discipline.

1.2. The Use of Waqf Symbols in Qur'ānic Manuscripts and Their Relationship to Meaning

In the earliest stages of the written transmission of the Qur'ān, the *waqf symbols* used in contemporary Qur'ānic manuscripts did not yet exist. Since the primary concern of the manuscripts produced during the period of the Companions was the preservation and accurate transmission of the wording of revelation, vowel markings, punctuation, and *waqf symbols* that emerged in later periods

were developed to assist readers in reciting the Qur'ān correctly. These symbols are not original elements of the Qur'ānic wording but scholarly conventions developed to facilitate recitation. (al-Dānī, 1422/2001, pp. 18–30; Çetin, 2012, pp. 461–463)

The use of *waqf symbols* in Qur'ānic manuscripts became increasingly necessary as the Qur'ān came to be recited in different geographical regions and by non-Arab communities. Readers who were not sufficiently familiar with the subtleties of Arabic needed guidance concerning where to stop within a verse, and this need contributed to the systematization of *waqf symbols*. Nevertheless, the primary purpose of these symbols was not merely to indicate places where a reader could breathe but to guide the reader toward a mode of recitation that preserves the semantic coherence of the verse. (Kayhan, 2006, pp. 293–336)

In early *waqf* studies, the semantic structure of verses constituted one of the principal criteria for determining *waqf points*. Ibn al-Anbārī, for instance, regarded knowledge of *waqf* and *ibtidā'* as necessary for the reciter of the Qur'ān and directly connected this necessity with meaning. According to him, stopping at an inappropriate point could alter the meaning of the discourse or lead the reader toward a meaning that was not intended. (Ibn al-Anbārī, 1390/1971, pp. 108–110)

Abū 'Amr al-Dānī likewise did not consider the mere completion of the wording sufficient for determining *waqf points*; he took into account the *siyāq* of the verse, its syntactic structure, and semantic relationships. In his *al-Muktafā fī al-Waqf wa'l-Ibtidā'*, whether the meaning of a verse had been completed is one of the principal criteria employed in evaluating *waqf*. This demonstrates the determining role of meaning in the placement of *waqf symbols* in Qur'ānic manuscripts. (al-Dānī, 1422/2001, pp. 15–25)

Al-Sajāwandī, who played an important role in the systematization of *waqf symbols*, represented different types of *waqf* through various symbols. In the system he developed, symbols such as (صلى), (ز), (ج), (ل), (م), and (قلى) were employed to enable the reciter to take the semantic structure of the verse into consideration. For example, the symbol (ل) indicates points at which the meaning is complete and stopping is considered necessary, whereas (ج) indicates points at which the reciter has a choice between stopping and continuing. (al-Sajāwandī, 2006, p. 10; al-Zarkashī, 1376/1957, vol. 1, pp. 350–355)

Nevertheless, *waqf symbols* should not be regarded as definitive rulings that determine the meaning of a verse on their own. The presence of multiple possibilities of interpretation within the same verse has led exegetes and scholars of *waqf* to adopt different preferences at certain points. In some verses, differences in *qirā'āt*, syntactic analyses, and exegetical preferences have influenced the determination of *waqf points*. This demonstrates that the *waqf symbols* found in Qur'ānic manuscripts are underpinned by a substantial body of scholarly tradition. (Salihoğlu, 2023, pp. 31–52)

Accordingly, the *waqf symbols* found in Qur'ānic manuscripts should be regarded as auxiliary elements that provide the reader with the possibility of reciting while taking the semantic structure of the verse into consideration. The placement of a *waqf symbol* at a particular point does not mean that the verse can be understood in only one way; likewise, the absence of a *waqf symbol* at a particular point does not necessarily mean that stopping there is semantically impossible. The fundamental criterion is the preservation of the unity of wording and meaning in the verse. (al-Sajāwandī, 2006, p. 13)

Within this framework, examining *waqf* practices in Qur'ānic manuscripts is not merely a matter of identifying the use of symbols. The central issue is to determine the extent to which these symbols contribute to the accurate transmission of the meaning of a verse. Indeed, while existing *waqf points* may be open to discussion in terms of meaning in some verses, in others it may be argued that a *waqf symbol* is necessary for preserving the meaning.

1.3. The Relationship between Waqf Points and Exegetical and Linguistic Evidence

The fact that meaning constitutes a fundamental criterion in determining *waqf points* has made *waqf* studies directly connected with tafsīr and linguistic sciences. The determination of where to stop or from where to begin in a verse is often based on syntactic relationships between words, the semantic coherence of the sentence, and the *siyāq* and *sibāq* of the verse. Accordingly, classical scholars of *waqf* relied not only on *qirā'āt* reports but also on the accumulated knowledge of Arabic linguistics and tafsīr when identifying *waqf points*. (Ibn al-Anbārī, 1390/1971, pp. 108–143)

Sentence structure plays a decisive role in establishing the meaning of the Qur'ān. In Arabic, associating a word with the preceding or following expression may directly affect the meaning of a sentence. For this reason, linguistic considerations such as the syntactic element to which a word is connected, adjective and circumstantial relationships, coordination structures, and whether the sentence has reached completion have been taken into account when determining *waqf points*. (al-Nahhās, 1398, pp. 14–17)

This approach is also clearly evident in classical tafsīr. When interpreting verses, exegetes frequently paid attention to where sentences reached completion, which element an expression was connected to, and what possibilities of meaning resulted from different readings. Al-Ṭabarī (d. 310/923), for example, referred to the views of linguists, differences in *qirā'āt*, and reports from the Companions and Successors when determining the meaning of verses, examining in detail factors that could lead to different interpretations of a verse. (al-Ṭabarī, 2001, vol. 1, pp. 580–586)

Likewise, exegetes such as al-Māturīdī (d. 333/944), al-Zamakhsharī (d. 538/1144), and Abū Ḥayyān (d. 745/1344) made extensive use of syntactic and rhetorical considerations in interpreting verses. In particular, *al-Kashshāf* of al-Zamakhsharī and *al-Bahr al-Muḥīṭ* of Abū Ḥayyān examine sentence structures, relationships between words, and possible meanings in considerable detail. Such linguistic analyses provide important evidence for determining appropriate *waqf points* within a verse. (al-Zamakhsharī, 1998, vol. 1, p. 546; Abū Ḥayyān al-Andalusī, 2010, vol. 2, pp. 444–445)

The influence of exegetes on the determination of *waqf points* becomes particularly evident in verses containing multiple possibilities of interpretation. In such cases, the meaning preferred by an exegete may influence the determination of a *waqf point*. In some verses, whether an expression is regarded as connected to the preceding or following sentence may directly alter the *waqf point*. Therefore, disagreements concerning *waqf* are often not merely matters arising from differences in recitation but are closely related to the interpretation of the verse. (See, for example, al-Rāzī, 1420, vol. 7, p. 190; Ibn 'Āshūr, 1984, vol. 3, pp. 165–166)

This can also be observed in works on *waqf* and *ibtidā'*. Al-Sajāwandī took into consideration the possible meanings of verses when determining different types of *waqf* and used symbols at certain points to indicate more than one possible reading. This demonstrates that *waqf symbols* do not constitute absolute and immutable semantic rulings; rather, they are the result of scholarly evaluations shaped by linguistic and exegetical evidence. (al-Sajāwandī, 2006, p. 13)

Consequently, identifying the existing *waqf symbols* in Qur'ānic manuscripts alone is insufficient for evaluating *waqf points*. In order to understand the interpretive preference underlying these symbols, the linguistic structure and context of the verse, together with the evaluations of exegetes, must be considered collectively. The discussion of the *waqf point* in Q 5:41 and the stopping point without a *waqf symbol* in Q 42:6, which will be examined in the subsequent sections of this study, provide concrete examples of this relationship.

2. The Controversial Waqf Position in Verse 41 of Sūrat al-Mā'idā

In the Qur'ān, the proper understanding of certain verses depends not only on the correct reading of words and sentences but also on accurately identifying the semantic relationships within

the verse. This becomes particularly evident in verses where multiple interpretive possibilities exist and where the syntactic structure may be understood in different ways. In such verses, determining the appropriate waqf position is not merely a matter of recitation; rather, it emerges as an issue directly related to how the verse is to be understood.

Verse 41 of Sūrat al-Mā'ida is a noteworthy example in this respect. After informing the Prophet Muḥammad not to grieve over those who hasten toward disbelief, the verse explains who these people are and what characteristics they possess. However, exegetes have offered different interpretations concerning the relationship between the expressions “مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” (“among those who say, ‘We believe’ with their mouths, while their hearts do not believe”) and “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ” (“and among those who are Jews, they are avid listeners to falsehood”).

This difference of interpretation is also reflected directly in the determination of the waqf position in the verse. A pause after “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” gives rise to an interpretation in which the scope of the expression “those who hasten toward disbelief” is restricted to the hypocrites, whereas a pause after “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” allows a group among the Jews to be included within this description as well. Thus, the waqf position here is not merely a question of where recitation should be interrupted; it is also an important factor in determining who is being addressed by the verse.

As in the classical understanding of waqf, linguistic and exegetical evidence has played a decisive role in the evaluation of this verse. For instance, al-Sajāwandī uses the symbol (ج) after “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” indicating that pausing there is preferable, and he interprets the verse accordingly (al-Sajāwandī, 2006, p. 453). By contrast, some exegetes have argued that the waqf may instead be placed at the end of “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” on the basis of the context of the verse, the expressions that follow, and particularly the association of the Jews with the act of textual distortion. In some early exegetical works, moreover, a waqf al-mu'ānaqa approach can be found that preserves both interpretive possibilities (al-Ṭabarī, 2001, 8:413–427).

In this context, verse 41 of Sūrat al-Mā'ida is significant for demonstrating the relationship between the waqf signs found in Qur'ānic manuscripts and meaning. The issue here is not to claim that the existing waqf sign is incorrect, but rather to demonstrate which semantic elements influence the determination of the waqf position and how different preferences affect the interpretation of the verse.

2.1. The Context of the Verse and the Emergence of the Waqf Problem

Verse 41 of Sūrat al-Mā'ida begins with an address to the Prophet Muḥammad, informing him that he should not grieve over those who hasten toward disbelief because of their attitudes. The verse then mentions certain characteristics of these people, referring both to those who claim to believe with their mouths despite lacking faith in their hearts and to the Jews. When considered within the overall flow of the verse, the primary subject appears to be the criticism of groups who, during the time of the Prophet Muḥammad, adopted different attitudes toward divine rulings (al-Ṭabarī, 2001, 8:413–427; al-Māturīdī, 2004, 2:39–40; al-Māwardī, n.d., 2:38).

The expression “الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ” (“those who hasten toward disbelief”) in the first part of the verse acquires its meaning through the explanations that follow. Exegetes have differed regarding the identity of these people. Some exegetes have stated that this description primarily refers to hypocrites who claim with their tongues that they believe despite the absence of faith in their hearts, while others have maintained that a group among the Jews should also be included within this description (al-Naḥḥās, 1398, p. 203; al-Zamakhsharī, 1998, 2:235–237).

The basis of this difference lies in how the relationship between the sentences in the verse is established. In particular, the manner in which the connection between “مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” and “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ” is understood directly affects the determination of the

waqf position. If a pause is made after “وَلَمْ تُؤْمِنُ قُلُوبُهُمْ” the expression “those who hasten toward disbelief” is understood as a description applying exclusively to the hypocrites. Conversely, pausing after “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” makes it possible to include a group among the Jews within the scope of this description.³ (al-Sajāwandī, 2006, p. 453)

For this reason, the waqf issue in verse 41 of Sūrat al-Mā'ida is not merely a technical question concerning where to pause during recitation. Rather, the determination of the waqf position directly affects the identification of the groups mentioned in the verse and the attribution of the subsequent expressions to particular groups. Indeed, interpretations concerning whether the expression “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” (“avid listeners to falsehood”) refers to the hypocrites or to the Jews are closely related to the preferred waqf positions (al-Māwardī, n.d., 2:38; Abū Ḥayyān al-Andalusī, 2010, 3:496).

An examination of the interpretive approaches of classical exegetes demonstrates that exegetical preferences influenced the determination of waqf positions. While some scholars restricted the first part of the verse to the hypocrites, others argued, on the basis of the context and the continuity of the discourse in the following verses, that hypocritical Jews should also be included within this scope. These differing approaches demonstrate how decisive semantic considerations can be in determining waqf positions (al-Ṭabarī, 2001, 8:420; al-Nasafī, 2005, p. 280; al-Ṭūsī, 1409, 3:521).

From this perspective, verse 41 of Sūrat al-Mā'ida constitutes a noteworthy example for examining the scholarly preferences underlying the waqf signs used in Qur'ānic manuscripts. What is at issue here is not primarily the presence of a waqf sign, but rather the interpretive preference underlying the location of the pause and its effect on the transmission of the message of the verse.

2.2. The Existing Waqf Practice in the Turkish, King Fahd, and Iranian Muṣḥafs

The waqf signs found in Qur'ānic manuscripts have undergone certain changes throughout history and across different regional and scholarly traditions. Nevertheless, the influence of al-Sajāwandī's waqf system can be observed in a large proportion of the muṣḥafs commonly used today. The waqf signs used in muṣḥafs printed in Turkey, the King Fahd Muṣḥaf in Medina, and the muṣḥaf printed in Iran generally follow the Sajāwandī tradition. However, some differences may occur in the specific locations at which waqf signs are placed (Çetin, 2012, pp. 461–463; Salihoğlu, 2023, pp. 31–52).

An examination of verse 41 of Sūrat al-Mā'ida shows that the Turkish, King Fahd, and Iranian Muṣḥafs all allow for a pause after the phrase “وَلَمْ تُؤْمِنُ قُلُوبُهُمْ” However, the manuscripts differ with regard to the waqf signs employed at this point. In the Turkish Muṣḥaf, the symbol (ج) is used, whereas the King Fahd and Iranian Muṣḥafs employ the three-dot sign indicating waqf al-mu'ānaqa. Through this arrangement, the King Fahd and Iranian Muṣḥafs allow the reciter to pause either at the end of the first sentence or at the end of the second component of the waqf al-mu'ānaqa. In contrast, the Turkish Muṣḥaf does not place a waqf sign at the end of the second sentence (Kur'an Yolu Meali, 2014, al-Mā'ida 5:41; *Muṣḥaf al-Madīna al-Nabawiyya*, 1420, p. 116; *al-Qur'ān al-Karīm*, 1387, al-Mā'ida 5:41).

In al-Sajāwandī's waqf system, the symbol (ج) is designated as *waqf jā'iz* and indicates places at which the reciter has the option of pausing or continuing. The use of this sign, however, does not necessarily mean that all semantic possibilities at the relevant point have been definitively resolved. Rather, in some instances, the preference for *waqf jā'iz* appears to reflect the existence of multiple interpretive possibilities that the reciter should take into consideration (al-Sajāwandī, 2006, p. 453; Çetin, 2012, pp. 461–463).

In verse 41 of Sūrat al-Mā'idā, placing the waqf at the end of “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” supports an interpretation in which the description “those who hasten toward disbelief” primarily refers to the hypocrites who claim with their tongues that they believe despite the absence of faith in their hearts. According to this interpretation, “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” marks the beginning of a new sentence that provides explanatory information concerning the Jews.

However, an examination of the classical exegetical sources demonstrates that this is not the only possible interpretation. Some exegetes have maintained that the Jews should also be included among “those who hasten toward disbelief,” based on the context of the verse and the expressions that follow. In this case, placing the waqf at the end of “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” is considered more appropriate from a semantic perspective. Indeed, some scholars have interpreted the verse in a manner that preserves both possibilities (al-Ṭabarī, 2001, 8:413–420; al-Māturīdī, 2004, 2:39–40; al-Māwardī, n.d., 2:38).

Accordingly, although the Turkish, King Fahd, and Iranian Muṣḥafs share the same initial waqf position in verse 41 of Sūrat al-Mā'idā, they differ in their treatment of the subsequent waqf. While the Turkish Muṣḥaf marks only the first waqf position, the King Fahd and Iranian Muṣḥafs allow for a second waqf position through the use of waqf al-mu'ānaqa. This difference demonstrates that waqf signs are not merely technical symbols regulating recitation; rather, scholarly evaluations based on the syntactic structure, semantic organization, and exegetical tradition of the verse are also reflected in Qur'ānic manuscripts. When the linguistic structure, context, and exegetical tradition of the verse are taken into consideration, it becomes clear that both the first and the second waqf positions can be supported by scholarly arguments.

2.3. The Effect of the Existing Waqf Position on the Meaning of the Verse

In verse 41 of Sūrat al-Mā'idā, the first waqf position in the Turkish, King Fahd, and Iranian Muṣḥafs occurs at the end of “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” Nevertheless, while the Turkish Muṣḥaf employs the symbol (ج) at this point, the King Fahd and Iranian Muṣḥafs use the three-dot sign indicating waqf al-mu'ānaqa. Both practices allow a pause at the end of the first sentence, while the King Fahd and Iranian Muṣḥafs additionally permit a pause at the end of the second sentence due to the second component of the waqf al-mu'ānaqa. The choice of the first waqf position foregrounds a particular interpretation of the semantic structure of the verse. According to this interpretation, the expression “يُسَارِعُونَ فِي الْكَفْرِ” (“those who hasten toward disbelief”) is connected to the hypocrites mentioned immediately thereafter, who are described as those who “say with their mouths that they believe while their hearts do not believe.”

Accordingly, the semantic flow of the verse may be understood as follows: the Prophet Muḥammad is instructed not to grieve over the attitudes of those who hasten toward disbelief, including those who claim with their tongues that they believe although their hearts do not believe. The expression “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” then introduces a new group, and certain characteristics of the Jews are described. The existing waqf preference thus establishes a semantic structure that distinguishes the groups mentioned in the verse from one another.

This is also consistent with al-Sajāwandī's assessment. He considered pausing after “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” appropriate and regarded this preference as more suitable in terms of the semantic coherence of the verse. In his view, the section beginning with “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” is more appropriately associated with the Jews, one of the principal reasons being that the act of distorting words is attributed to the Jews (al-Sajāwandī, 2006, p. 453).

Nevertheless, the existing waqf position also gives rise to certain semantic questions. When the broader context of the verse is examined, restricting the description “those who hasten toward disbelief” exclusively to the hypocrites presents certain difficulties. This is because the subsequent expressions -such as “avid listening to falsehood,” “spying on behalf of another group,” and

particularly “distorting the meanings of words”- have been associated with the Jews by a significant number of classical exegetes. For this reason, some scholars have argued that a group among the Jews should also be included within the scope of those mentioned in the initial expression (al-Māturīdī, 2004, 2:39; al-Zamakhsharī, 1998, 2:35).

Al-Ṭabarī's *Tafsīr* constitutes a noteworthy example in this regard. In interpreting the verse, he considers various possibilities and includes approaches that allow both groups to fall within the scope of the verse. His approach thus provides a more comprehensive interpretation that takes into account different linguistic and contextual data rather than restricting the meaning of the verse to a single waqf preference (al-Ṭabarī, 2001, 8:413–420).

Some scholars, meanwhile, have preferred the concept of waqf al-mu'ānaqa in order to preserve both semantic possibilities simultaneously. The purpose of this approach is to prevent the reader from completely excluding the meanings arising from either of the two possible waqf positions and to preserve the semantic breadth of the verse. Waqf al-mu'ānaqa is a particular type of waqf in which two interconnected pause points are marked, with a pause being made at one of them rather than at both, thereby taking different semantic possibilities into account.

Nevertheless, when the continuation and context of the verse are considered, associating “سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ” with the Jews appears stronger. The matters mentioned in verse 42, such as accepting bribes and seeking an unjust judgment, as well as their turning to the Prophet Muḥammad for judgment in verse 43 despite the presence of God's ruling in the Torah, indicate that the Jews are the primary addressees of the discourse. Furthermore, the interpretation of the preposition “مِنْ” in “مِنْ الَّذِينَ هَادُوا” by some linguists as indicating *tab'īd* (a portion or some of them) also supports this interpretation (al-Nasafī, 2005, p. 280; al-Ṭūsī, 1409, 3:331).

In conclusion, the existing waqf practice in verse 41 of Sūrat al-Mā'idā foregrounds a particular semantic interpretation of the verse. However, when exegetical, linguistic, and contextual evidence is considered together, it becomes clear that an alternative waqf position may also be regarded as more appropriate from a semantic perspective. This demonstrates that waqf signs are not merely symbols facilitating recitation; they also represent scholarly preferences that can influence the way a verse is understood.

2.4. Evaluation of the Alternative Waqf Position from Exegetical and Linguistic Perspectives

In verse 41 of Sūrat al-Mā'idā, the existing waqf practice places the pause at the end of “وَلَمْ يُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” thereby supporting a particular semantic structure. However, when the linguistic structure of the verse, its context, and the interpretations found in classical exegetical works are taken into consideration, it becomes clear that placing the waqf after “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” is also supported by substantial scholarly arguments. This alternative waqf preference is particularly significant with regard to the scope of the expression “those who hasten toward disbelief” and the attribution of the sentence “سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ”.

First, an examination of the context indicates that restricting the expression “those who hasten toward disbelief” exclusively to the hypocrites may give rise to certain semantic difficulties. The expressions that follow, particularly those referring to distorting the meanings of words and altering divine rulings, are mentioned elsewhere in the Qur'ān as behaviors associated especially with the Jews. For this reason, some exegetes have stated that a group among the Jews should also be included among those mentioned in the first part of the verse.

In his interpretation of the verse, al-Māturīdī discusses the scope of those who hasten toward disbelief and provides explanations indicating that the expression cannot necessarily be reduced exclusively to the hypocrites. In his view, the expressions that follow and the attitudes of the Jews

during the time of the Prophet Muḥammad make it possible to include this group within the content of the verse (al-Māturīdī, 2004, 2:39). Similarly, al-Māwardī (d. 450/1058) considers the verse together with the verses that follow and interprets it in light of the fact that the matters described in verses 42 and 43 are associated with the Jews (al-Māwardī, n.d., 2:38).

One of the important foundations of this approach is the determination of the group to which the expression “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” belongs. If a pause is made after “وَلَمْ تُؤْمِنُ قُلُوبُهُمْ” the expression “avid listeners to falsehood” is understood as the beginning of a new sentence referring to the Jews. However, if the pause is made after “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” the structure of the verse acquires a different meaning: among those whom the Prophet Muḥammad is instructed not to grieve over because they hasten toward disbelief are both the hypocrites and certain individuals among the Jews; the expression “avid listeners to falsehood,” meanwhile, specifically describes the Jews.

Certain linguistic elements also support this second approach. The preposition “مِنْ” in the expression “مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ” has been interpreted by some exegetes as *bayāniyya* (explanatory), and thus as an element clarifying the identity of “those who hasten toward disbelief.” By contrast, the preposition “مِنْ” in “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” has been interpreted as *tab'īd* (indicating a portion or some of them). Accordingly, the structure of the verse can be understood as allowing for two distinct groups among those who hasten toward disbelief, while the expression “avid listeners to falsehood” is particularly associated with the Jews (al-Nasafī, 2005, p. 280).

The expressions that follow the verse further support this interpretation. In particular, “يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ مَوَاضِعِهِ” (“they distort the words from their proper places”) has been interpreted in the context of the Jews’ distortion of the sacred text, while the discourse in verses 42 and 43 likewise indicates that this group constitutes the principal addressee. From this perspective, pausing after “وَمِنْ” “الَّذِينَ هَادُوا” reflects the contextual and semantic coherence of the verse more clearly (al-Ṭabrisī, 1995, 3:335).

Al-Sajāwandī, for his part, did not completely exclude this possibility of pausing, although he considered the waqf at the end of “وَلَمْ تُؤْمِنُ قُلُوبُهُمْ” preferable. This is significant in demonstrating that different semantic possibilities were taken into consideration in the classical waqf literature. Thus, the issue here is not that one waqf practice definitively invalidates the other, but rather which waqf preference better reflects the semantic structure of the verse (al-Sajāwandī, 2006, p. 453).

In conclusion, placing the waqf after “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” in verse 41 of Sūrat al-Mā'ida constitutes a strong alternative on the basis of the linguistic structure of the verse, its context, and the interpretations of numerous exegetes. This preference allows the expression “those who hasten toward disbelief” to be understood more broadly and, by restricting “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” to the Jews, produces an interpretation that is more consistent with the subsequent portions of the verse. This example demonstrates the extent to which exegetical and linguistic evidence can influence the determination of waqf positions.

3. A Pause Point without a Waqf Sign in Verse 6 of Sūrat al-Shūrā

The proper determination of waqf positions in the recitation of the Qur'ān is important not only for regulating recitation but also for preserving the semantic coherence of the verses. For this reason, the science of *waqf and ibtidā'* was treated as an independent discipline within the Qur'ānic sciences from an early period onward. Scholars based their determination of where a reciter should pause and from where they should resume primarily on the relationship between wording and meaning. Indeed, pausing at an inappropriate point or making an unsuitable *waṣl* may result in a verse being understood in a manner contrary to its intended meaning (Kayhan, 2006, pp. 293–336; Çetin, 2012, pp. 461–463).

The principle that meaning constitutes the fundamental criterion in determining waqf positions is one of the shared assumptions of the classical waqf literature. Accordingly, waqf signs

have not been regarded merely as markers indicating places where the reciter may take a breath, but also as indicators that help preserve the semantic structure of a verse. In the system developed by al-Sajāwandī, waqf signs were used as guides to inform the reciter about the semantic relationships between sentences (al-Sajāwandī, 2006, pp. 461–463).

Verse 6 of Sūrat al-Shūrā constitutes a noteworthy example in this respect. In this verse, God informs the Prophet Muḥammad about the condition of those who take others besides Him as protectors and allies and states that he is not responsible for their conduct. The expression “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” in the first part of the verse functions as an introductory clause describing those who take others besides Him as allies. The following sentence, “اللَّهُ حَفِيطٌ عَلَيْهِمْ” expresses an independent proposition stating that the condition of these people is under God’s supervision.

An examination of Qur’ānic manuscripts shows that no waqf sign is placed after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” in verse 6 of Sūrat al-Shūrā. The muṣḥafs printed in Turkey, the King Fahd Muṣḥaf, and the Iranian Muṣḥaf all follow the same practice at this point and do not employ any waqf symbol after the expression in question. By contrast, at the end of “اللَّهُ حَفِيطٌ عَلَيْهِمْ” the Turkish Muṣḥaf contains the symbol (ج), whereas the King Fahd and Iranian Muṣḥafs do not contain a waqf sign at this point (*Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, 2014, p. 482; *al-Qur’ān al-Karīm*, 1387, p. 483; *Muṣḥaf al-Madīna al-Nabawiyya*, 1420, p. 483). This demonstrates that different preferences exist among muṣḥafs concerning the use of waqf signs and that the first expression, which has been left unmarked, requires particular consideration from the perspectives of both meaning and recitation.

This practice, in the existing arrangement of the muṣḥaf, allows the reader to recite the verse continuously. Although *waṣl* is linguistically possible, however, this manner of recitation may give rise to certain semantic problems. When “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ” is recited without an intervening pause, a potentially misleading association may arise between the word “أَوْلِيَاءَ” and the immediately following divine name “اللَّهُ.” Such a reading may evoke the expression “awliyā’ Allāh” (“the friends of God”) in the mind of the reader, whereas the intended meaning of the verse concerns those who take others besides God as allies and protectors.

From this perspective, the issue in verse 6 of Sūrat al-Shūrā should not simply be considered as a matter of differing waqf preferences among muṣḥafs. Rather, it should be evaluated in terms of whether there is a point at which a waqf sign ought to be placed in order to ensure the accurate transmission of meaning. One of the fundamental purposes of the science of *waqf and ibtidā’* is, after all, to prevent the reciter from pausing at places that may distort meaning or from continuing the recitation in a manner that may produce semantic ambiguity (Kayhan, 2006, p. 329 ff.).

The manner in which early exegetes interpreted the verse also supports this consideration. When explaining the verse, Muqātil b. Sulaymān (d. 150/767) divided the expression into semantic units as follows: “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيطٌ عَلَيْهِمْ / وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ” This demonstrates that the syntactic structure of the verse lends itself to such an interpretation. The fact that later exegetes likewise interpreted the verse according to a similar division is also noteworthy (al-Māturīdī, 2004, 4:393; Muqātil b. Sulaymān, 1979, 3:764; Ibn Kathīr, 2000, 12:256).

For this reason, verse 6 of Sūrat al-Shūrā is significant as an example demonstrating that waqf signs are not limited to the signs currently present in muṣḥafs and that, in some cases, a reassessment may be necessary in order to preserve meaning.

3.1. The Context of the Verse and Its Existing Treatment in Qur’ānic Manuscripts

Sūrat al-Shūrā is one of the sūras revealed during the Meccan period and deals primarily with fundamental matters of faith, such as monotheism, the nature of revelation, prophethood, and God’s absolute sovereignty. In the early part of the sūra, the attitudes of the polytheists toward revelation are addressed, and the false beliefs of those who take others besides God as protectors and

allies are criticized. Within this context, verse 6 of Sūrat al-Shūrā informs the Prophet Muḥammad that he is not responsible for the disbelief and polytheism of the polytheists and states that their condition remains under God's knowledge and supervision (al-Ṭabarī, 2001, 20:468–469; al-Rāzī, 1420, 27:145).

The verse reads as follows:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ

“Allah constantly watches over those who take others besides Him as protectors. You are not responsible for them.” (*Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 2024, al-Shūrā 42:6).

The first part of the verse, “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” describes those who take beings other than God as allies, helpers, and protectors. Although the concept of *walī* is used in different contexts in the Qur'ān, here it refers to the false protectors and intermediaries that the polytheists associate with God as partners (al-Māturīdī, 2004, 4:393). The following sentence, “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” states that the actions of these people are under God's knowledge and supervision. The task of the Prophet Muḥammad, meanwhile, is not to be held responsible for their beliefs but to convey what has been revealed to him.

An examination of the exegetical sources demonstrates that commentators generally explained the verse within this semantic framework. Muqātil b. Sulaymān divided the verse into semantic units and interpreted it as “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ / وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ” This division allows the first expression to be understood as a descriptive clause and the subsequent expressions as propositions concerning those people (Muqātil b. Sulaymān, 1979, 3:764). A similar semantic structure can also be observed in the explanations of exegetes such as al-Ṭabarī, al-Māturīdī, al-Zamakhsharī, and Ibn Kathīr (d. 774/1373) (al-Ṭabarī, 2001, 20:468–469; al-Māturīdī, 2004, 4:393; al-Zamakhsharī, 1998, 5:394; Ibn Kathīr, 2000, 12:256).

Nevertheless, the muṣḥafs currently in use do not contain a waqf sign after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” in a manner that directly supports this semantic structure. No waqf sign appears at this point in the muṣḥafs commonly used in Turkey, the King Fahd Muṣḥaf of Medina, or the Iranian Muṣḥaf.

In the existing muṣḥaf arrangement, the first waqf sign occurs at the end of “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” where the symbol (ج) is found. In al-Sajāwandī's waqf system, this symbol is designated as *waqf mujawwaz* and is used to indicate places where continuing the recitation is preferred to pausing (al-Sajāwandī, 2006, p. 906). Accordingly, the reader is directed toward connecting the first part of the verse as follows: “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ”

The point requiring attention here, however, is that although such a *waṣl* is linguistically possible, it may give rise to certain semantic ambiguities. The consecutive occurrence of the word “أَوْلِيَاءَ” and “اللَّهُ” may evoke in the reader's mind the familiar construction “أَوْلِيَاءَ اللَّهِ” (“the friends of God”). Yet the purpose of the verse is not to speak of the friends of God, but rather of those who take others besides God as allies and protectors.

This demonstrates that the issue in verse 6 of Sūrat al-Shūrā is not merely a matter of recitational preference. The problem concerns whether a waqf sign should be placed at a point necessary for preserving the intended meaning. Thus, this verse constitutes a noteworthy example illustrating the role of waqf signs in preserving the meaning of the Qur'ān and the importance of reconsidering the existing signs in muṣḥafs.

3.2. The Effect of the Absence of a Waqf Sign on Recitation and Meaning

One of the principal purposes of waqf signs is to preserve the unity of wording and meaning in the Qur'ān. Accordingly, when determining whether pausing or connecting the recitation at a

particular point is permissible, scholars of *waqf and ibtidā'* consider not only the verbal structure but also the meaning that results. Classical scholars emphasized that pausing at an inappropriate point or connecting words in a manner that distorts meaning could make it difficult to understand the intended meaning of the Qur'ān.

The issue raised by verse 6 of Sūrat al-Shūrā emerges precisely at this point. The absence of a waqf sign after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” which constitutes the first sentence of the verse, leads the reader to connect this section with the following sentence, “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” Although such a *waṣl* is linguistically possible, the arrangement of the words creates a situation requiring particular attention from the perspective of meaning.

When the relevant portion of the verse is recited without interruption, it takes the following form:

“وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ”

Here, the divine name “الله,” immediately following “أَوْلِيَاءَ,” may evoke the familiar Arabic construction “أَوْلِيَاءَ الله” (“the friends of God”). Such an association, however, does not correspond to the message intended by the verse. The people referred to in the verse are not the friends of God but rather “those who take others besides Him as allies and protectors.” Therefore, although connecting the two expressions does not constitute a grammatical error in itself, it may produce an undesirable semantic association.

Similar cases can be observed elsewhere in the Qur'ān where waqf practices appear to prevent possible semantic confusion arising from the consecutive occurrence of particular words. For instance, in verse 3 of Sūrat al-Zumar, the symbol (م), denoting *waqf lāzim*, is placed after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” This is noteworthy as a practice intended to prevent the same construction from generating semantic ambiguity in a different context (al-Sajāwandī, 2006, p. 877). Observing a similar degree of sensitivity in Sūrat al-Shūrā would likewise contribute to clarifying the meaning of the verse. On the other hand, it should also be noted that, unlike verses such as “فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ” and “فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ” where no semantic ambiguity arises, the connection of two consecutive hamzas in such constructions cannot necessarily be treated in the same manner.

It should be emphasized at this point that the problem does not arise from a misunderstanding of the verse in the exegetical tradition. Indeed, the meaning reached by classical and modern exegetes in explaining the verse is generally clear. The division of the verse by the early exegete Muqātil b. Sulaymān into “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ / وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ” demonstrates the importance of this division for understanding the verse correctly (Muqātil b. Sulaymān, 1979, 3:764). Later exegetes likewise explained the verse according to a similar semantic structure (al-Ṭabarī, 2001, 20:468–469; al-Zamakhsharī, 1998, 5:394).

From the perspective of recitation, however, it must be recognized that a reader may not always possess the exegetical background necessary to identify these semantic relationships in advance. One of the important purposes of the waqf signs used in muṣḥafs is precisely to guide the reader in this regard. Consequently, the absence of a sign at a point that may produce semantic ambiguity presents a particular issue that deserves attention during recitation.

This example from verse 6 of Sūrat al-Shūrā demonstrates that waqf signs are not limited to indicating places where one may or may not pause. In some cases, the absence of a waqf sign itself may affect the transmission of meaning. From this perspective, placing a waqf sign after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” would help the reader perceive the verse in accordance with its intended meaning and prevent potentially misleading associations.

3.3. Evaluation of the Appropriate Waqf Position from Exegetical and Linguistic Perspectives

The issue discussed in verse 6 of Sūrat al-Shūrā is not merely a semantic association that may arise during recitation. When the syntactic structure of the verse, the explanations found in classical tafsīr works, and linguistic considerations are examined together, it becomes apparent that treating “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” as an independent semantic unit is more appropriate. This suggests that placing a waqf sign after this expression can be supported both by the semantic coherence and by the linguistic structure of the verse.

From a syntactic perspective, the first part of the verse constitutes a nominal construction that prepares for the proposition that follows. The expression “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” identifies “those who take others besides God as allies,” while the subsequent sentence, “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” expresses the judgment concerning these people. Thus, there is a semantic transition between the two expressions, and the first expression itself conveys a complete meaning.

The manner in which classical exegetes explained the verse also supports this semantic division. Muqātil b. Sulaymān, in his interpretation, treats the verse as three separate semantic units:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ / وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ

In this division, the first expression is understood as a sentence identifying the polytheists who take beings other than God as allies, while the second and third parts are interpreted as sentences providing information about their condition and the responsibility of the Prophet Muḥammad (Muqātil b. Sulaymān, 1979, 3:764). Al-Ṭabarī likewise follows a similar semantic structure in his explanation of the verse. According to him, God informs the Prophet Muḥammad not to grieve over the disbelief of the polytheists and states that their polytheism and disbelief are within God’s knowledge. This mode of interpretation demonstrates that “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” can be semantically separated from the sentence that follows it (al-Ṭabarī, 2001, 20:468–469). Al-Māturīdī’s evaluation is likewise consistent with this approach. He states that the principal purpose of the verse is to explain the condition of those who turn to others besides God and emphasizes that God is aware of their actions (al-Māturīdī, 2004, 4:393). The explanations of exegetes such as al-Zamakhsharī and Ibn Kathīr likewise treat the first part of the verse as a descriptive clause independent, in semantic terms, from the proposition that follows (al-Zamakhsharī, 1998, 5:394; Ibn Kathīr, 2000, 12:256).

From a linguistic perspective, pausing at this point likewise appears meaningful. The word “أَوْلِيَاءَ” is used in the context of the verse as an accusative noun meaning “allies” or “protectors.” The following “اللَّهُ,” meanwhile, is the *mubtada*’ (subject) of a new nominal sentence. Although there is no grammatical connection between the two elements, the absence of a pause in the sequence of writing and recitation may provide the basis for a different construction to arise in the reader’s mind. A waqf at this point would therefore not merely constitute a pause for taking a breath; it would also function as a semantic pause that facilitates the correct understanding of the sentence.

It is also noteworthy that a similar construction is supported by a different waqf practice in verse 3 of Sūrat al-Zumar. There, too, the expression “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” is followed by the symbol (م), which in al-Sajāwandī’s system indicates a strong pause (*waqf lāzim*) (al-Sajāwandī, 2006, p. 877). The presence of the same syntactic construction in both verses makes it possible to consider whether a similar need for a waqf exists in verse 6 of Sūrat al-Shūrā.

Nevertheless, the proposal made here should not be understood as a wholesale criticism of the existing arrangement of the muṣḥaf or of the waqf system. Waqf signs developed historically through the combined consideration of recitation, transmission, linguistic analysis, and semantic factors. However, given the fundamental principles of the science of *waqf and ibtidā*’, scholarly reassessment of existing practices in certain verses is possible when such reassessment contributes

to a clearer presentation of meaning. Indeed, taking meaning as a fundamental criterion in determining waqf positions is itself one of the principles emphasized by classical scholars.

In conclusion, placing a pause after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” in verse 6 of Sūrat al-Shūrā constitutes a meaningful subject of consideration in light of the syntactic structure of the verse, the interpretive approach of classical exegetes, and the potential semantic ambiguity that may arise during recitation. A pause at this point would make the semantic relationship between the expressions more explicit and contribute to distinguishing between “those who take others besides God as allies” and “God’s supervision over them,” thereby facilitating a more accurate understanding. This demonstrates that waqf signs are not merely technical markers for recitation; they also embody scholarly considerations concerning the semantic coherence and interpretation of Qur’ānic verses.

Conclusion

The science of *waqf and ibtidā’* is one of the fundamental disciplines that not only contributes to the correct recitation of the Qur’ān but also facilitates the accurate understanding of the divine message. An examination of the classical waqf literature demonstrates that the determination of waqf positions is based not merely on verbal coherence, but also on the semantic structure of the verse, syntactic relationships, the immediate and broader context (*siyāq-sibāq*), and exegetical considerations. From this perspective, the waqf signs found in Qur’ānic manuscripts should not be regarded merely as technical markers regulating recitation, but also as the products of particular scholarly judgments.

The two examples examined in this study demonstrate the impact of waqf positions on meaning from different perspectives. In verse 41 of Sūrat al-Mā’ida, it was observed that the waqf practice commonly adopted in the Turkish, Medinan, and Iranian muṣḥafs foregrounds one of the possible interpretations of the verse. However, when the classical exegetical works, linguistic evidence, and the context of the verse are considered together, it becomes clear that the alternative waqf position is likewise supported by substantial scholarly arguments. This demonstrates that the existing waqf practice does not necessarily reflect the only possible interpretation and that the choice of a waqf position can directly influence the interpretation of a verse.

In verse 6 of Sūrat al-Shūrā, by contrast, the issue concerns not the evaluation of an existing waqf sign but the preservation of semantic coherence at a point where no waqf sign is provided. The absence of a waqf sign after “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” in the muṣḥafs creates a situation in which the semantic relationship between the expressions may be understood differently during recitation. Given that classical exegetes divided the verse into semantic units and that the expression in question constitutes an independent semantic unit, the application of *sakta*, indicating a brief pause, may be considered a more appropriate option for preserving the intended meaning. Such an application guides the recitation without disrupting the semantic structure of the verse and demonstrates that waqf signs are not merely technical markers but are also closely connected with the process of interpretation.

When the two examples are considered together, it becomes clearer that waqf signs are not intrinsic elements of the Qur’ānic text itself but scholarly arrangements intended to facilitate the accurate transmission of meaning. Accordingly, the waqf signs found in Qur’ānic manuscripts should not be treated as absolute and immutable rulings; rather, they should be understood as scholarly preferences that can be evaluated in light of exegetical, recitational, and linguistic evidence. The approaches of classical waqf scholars, who took different semantic possibilities into consideration, likewise support this perspective.

In conclusion, this study has demonstrated, through two concrete examples, the decisive role of meaning in determining waqf positions and has shown that existing waqf practices in Qur’ānic manuscripts may, where necessary, be reassessed in light of exegetical and linguistic evidence.

Within this framework, a comparative examination of different muṣḥaf traditions, works on *waqf* and *ibtidā'*, and recitational transmissions across a broader sample would contribute to a more comprehensive understanding of the role played by waqf signs in preserving the semantic and recitational coherence of the Qur'ān.

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Mushaflarda Tartışmalı Vakf Yerleri: Anlam ve Tilavet Açısından İki Örnek İnceleme

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okunması ve doğru anlaşılması, İslâm ilim geleneğinde birbirinden ayrılmaz iki temel ilke olarak kabul edilmiştir. Kur'an'ın lafzının korunması kadar, ilâhî muradın doğru biçimde aktarılması da tilavetin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu sebeple kıraat ilmiyle birlikte gelişen vakf ve ibtidâ ilmi, okuyucunun ayet içerisinde nerede duracağı ve okumaya nereden başlayacağı hususunu belirleyerek lafız ile mana arasındaki irtibatın korunmasını hedeflemiştir. Nitekim klasik dönem âlimleri, uygun olmayan bir vakfın veya yanlış bir ibtidânın ayetin anlamını değiştirebileceğini yahut eksik anlaşılmasına yol açabileceğini ifade etmişlerdir.

Vakf yerlerinin belirlenmesi, ilk bakışta tilavet tekniğiyle ilgili bir mesele gibi görünse de klasik vakf literatürü incelendiğinde bunun esasen tefsir, Arap dili ve kıraat ilimleriyle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l-Enbârî, Nehhâs, Dâni ve Secâvendî gibi vakf âlimleri, durulacak yerleri belirlerken yalnızca cümle sonlarını değil; kelimeler arasındaki nahiv ilişkisini, siyak-sibakı, anlam bütünlüğünü ve farklı tefsir ihtimallerini de dikkate almışlardır. Bu sebeple mushaflarda yer alan vakf alametleri, yalnızca okuyuşu kolaylaştıran teknik işaretler olmayıp belirli ilmî değerlendirmelerin ve anlam tercihlerinin bir yansımasıdır.

Bununla birlikte mushaflarda kullanılan vakf işaretlerinin bütün ayetlerde anlam bakımından tartışmasız bir görünüm arz ettiği de söylenemez. Bazı ayetlerde mevcut vakf yeri, tefsir ve dil verileri ışığında farklı şekillerde değerlendirilebilmekte; bazı ayetlerde ise anlamın daha açık biçimde ortaya çıkması için vakf alameti bulunmasının gerekli olduğu düşünülebilmektedir. Bu durum, vakf alametlerinin mutlak ve değişmez hükümler olarak değil, ilmî değerlendirmeye açık uygulamalar olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma, mushaflarda anlam ve tilavet bakımından tartışmaya konu olabilecek iki örnek üzerinden vakf yerlerini incelemeyi amaçlamaktadır. İlk örnek olarak Mâide sûresi 41. âyetinde mevcut vakf yerinin ayetin anlamına etkisi değerlendirilmekte; ikinci örnek olarak ise Şûrâ sûresi 6. âyetinde vakf alameti bulunmayan bir durak noktasının anlam ve tilavet açısından doğurduğu sonuçlar ele alınmaktadır. Çalışmada Türkiye'de basılan mushaflar, Medine Mushafı (Kral Fehd Mushafı) ve İran Mushafı'ndaki uygulamalar karşılaştırılmış; bunlar klasik vakf literatürü, tefsir kaynakları ve Arap dili verileri çerçevesinde analiz edilmiştir. Böylece mushaflardaki vakf işaretlerinin anlamın doğru aktarılmasındaki işlevi ortaya konulmaya ve vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun belirleyici rolü somut örnekler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır.

1. Vakf Yerlerinin Belirlenmesinde Anlam Unsuru

Kur'ân-ı Kerîm'in tilavetinde temel amaç, ilâhî mesajın lafız ve mana bütünlüğü içerisinde doğru bir şekilde aktarılmasıdır. Bu sebeple Kur'an kıraati, yalnızca harflerin mahreçlerine uygun

biçimde telaffuz edilmesinden ibaret olmayıp, ayetlerin anlam yapısının korunmasını da gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda okuyuş esnasında nerede durulacağı ve okumaya nereden başlanacağı hususu, Kur'an'ın doğru anlaşılmasıyla doğrudan ilişkili bir mesele olarak kabul edilmiştir.(Çetin, 2012, ss. 461-463; Kayhan, 2006, s. 329)

Kur'an tilavetinde vakf, her ne kadar ilk anlamıyla okuyucunun nefes alması veya okumaya ara vermesi şeklinde gerçekleşen bir durum olsa da klasik dönem âlimleri bu kavramı yalnızca fizyolojik bir ihtiyaç olarak değerlendirmemişlerdir. Aksine vakfin, ayetin anlam bütünlüğünü koruyan ve yanlış anlaşılmanın önüne geçen önemli bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim erken dönem vakf-ibtidâ âlimlerinden İbnu'l-Enbârî (ö. 328/940), Kur'an okuyucusunun nerede duracağını ve nereden başlayacağını bilmesinin gerekli olduğunu belirtmiş; zira uygun olmayan yerlerde yapılan duruşların manayı bozabileceğine dikkat çekmiştir.(İbnu'l-Enbârî, 1390/1971, ss. 108-110)

Vakf ve ibtidâ ilminin temel meselelerinden biri, durulacak yerin yalnızca lafzın tamamlanmasına göre değil, anlamın tamamlanmasına göre belirlenmesidir. Bu sebeple klasik eserlerde vakf yerleri değerlendirilirken cümlelerin nahiv yapısı, kelimeler arasındaki anlam ilişkisi ve ayetin siyak-sıbakı dikkate alınmıştır. Ebû Ca'fer en-Nehhâs (ö. 338/950), Kur'an'daki duruş yerlerini incelerken kelamın anlam bakımından tamamlanıp tamamlanmadığını esas almış ve anlamı bozacak duruşlardan kaçınılması gerektiğini ifade etmiştir.(Nehhâs, 1398, ss. 14-17, 203)

Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053) de vakf ve ibtidâ konusunu ele aldığı eserinde, vakf yerlerinin belirlenmesinde kıraat farklılıklarının yanında dil ve anlam unsurlarına da dikkat çekmiştir. Ona göre okuyucunun duracağı yer, sözün anlam bakımından tamamlandığı veya tamamlanmaya yakın olduğu noktalarla ilişkilidir. Bu yönüyle vakf, ayetin manasının doğru şekilde aktarılmasına hizmet eden bir uygulamadır.(Dânî, 1422/2001, ss. 19-30)

Daha sonraki dönemde Secâvendî (ö. 560/1165), kendisinden önce oluşan vakf birikimini sistemleştirerek mushaflarda kullanılan vakf alametlerinin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Onun geliştirdiği sistemde vakf işaretleri, okuyucuya ayetlerin anlam örgüsü içerisinde nerede durmanın uygun veya mümkün olduğunu gösteren rehberler olarak kullanılmıştır. Bu işaretlerin temel amacı, okuyucunun ayetin manasını bozacak duruşlardan kaçınmasını sağlamaktır.(Secâvendî, 2006, s. 13)

Bütün bu değerlendirmeler göstermektedir ki klasik vakf-ibtidâ literatüründe vakf yeri, yalnızca okuyuşun teknik bir unsuru olarak görülmemiş; doğrudan ayetin anlamıyla ilişkili ilmî bir mesele olarak ele alınmıştır. Bu nedenle mushaflarda yer alan vakf alametlerinin konumları veya bulunmadıkları noktalar, yalnızca tilavet açısından değil, ayetin doğru anlaşılması bakımından da değerlendirilmelidir. Nitekim bazı ayetlerde mevcut vakf uygulamaları veya vakf alameti bulunmayan durak noktaları, anlamın ortaya konulması açısından tartışmalı hâle gelebilmektedir. Bu çalışmada ele alınacak Mâide sûresinin 41. âyeti ile Şûrâ sûresinin 6. âyeti de bu tür örnekler arasında yer almaktadır.

1.1. Vakf ve İbtidâ İlminin Mahiyeti

Kur'an-ı Kerîm'in doğru okunması, lafızların doğru telaffuz edilmesinin yanı sıra ayetlerin anlam bütünlüğünün korunmasını da gerektirmektedir. Bu sebeple ilk dönemlerden itibaren âlimler, tilavet esnasında nerede durulacağı ve okumaya nereden başlanacağı meseleleri üzerinde durmuşlar ve bu konuyu müstakil bir ilim dalı hâline getirmişlerdir. "Vakf ve ibtidâ" adı verilen bu ilim, Kur'an tilavetinde durulması uygun olan yerleri ve duruştan sonra başlanacak noktaları konu edinmektedir.(İbnu'l-Enbârî, 1390/1971, ss. 108-110; Dâni, 1422/2001, s. 15)

Erken dönem âlimlerinden İbnu'l-Enbârî, vakf ve ibtidâ bilgisini Kur'an okuyucusunun ihtiyaç duyduğu temel ilimlerden biri olarak değerlendirmiştir. Ona göre Kur'an'ın manalarını bilen bir kimsenin, nerede duracağını ve okumaya nereden başlayacağını da bilmesi gerekir. Zira uygun olmayan bir yerde yapılan duruş veya yanlış bir başlangıç, lafızların doğru okunmasına rağmen

anlamın bozulmasına yol açabilir. Bu yönüyle vakf, yalnızca okuyuş tekniğiyle ilgili bir mesele olmayıp doğrudan Kur'an'ın anlamıyla ilişkili bir ilimdir.(İbnu'l-Enbârî, 1390/1971, ss. 108-110)

Benzer şekilde Nehhâs, vakf yerlerini değerlendirirken kelimeler ve cümleler arasındaki anlam ilişkisini esas almış; anlam bakımından tamamlanmayan yerlerde yapılan duruşların uygun olmayacağını belirtmiştir. Onun *el-Kat' ve 'l-i'tinâf* adlı eseri, vakf yerlerinin belirlenmesinde nahiv, dil ve mana unsurlarının nasıl dikkate alındığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.(Nehhâs, 1398, ss. 14-17)

Ebû Amr ed-Dânî de *el-Müktefâ fi'l-vakf ve'l-ibtidâ* adlı eserinde vakf meselelerini ele alırken ayetlerin anlam yapısını, dil özelliklerini ve kıraat farklılıklarını dikkate almıştır. Onun yaklaşımında vakf yeri, yalnızca lafzın sona erdiği noktaya göre değil, sözün anlam bakımından tamamlandığı veya uygun bir anlam bütünlüğü oluşturduğu yerlere göre belirlenmektedir. Bu sebeple Dânî'nin eserinde vakf değerlendirmeleri, kıraat ilmiyle birlikte tefsir ve dil unsurlarından da yararlanan bir yöntem üzerine kuruludur.(Dânî, 1422/2001, s. 15)

Daha sonraki dönemde Secâvendî, kendisinden önce oluşan vakf birikimini sistemleştirerek vakf yerlerini çeşitli rumuzlarla göstermiştir. Onun geliştirdiği sistemde vakf alametleri, okuyucuya ayetin anlam örgüsü içerisinde nerede durmanın uygun, mümkün veya sakıncalı olduğunu bildiren işaretler olarak kullanılmıştır. Bu işaretler, her ne kadar okuyucuya bir tercih alanı bıraksa da temel amaç, ayetin anlamını bozacak duruşlardan kaçınmayı sağlamaktır.(Secâvendî, 2006, ss. 9-13)

Nitekim Secâvendî, vakf çeşitlerini değerlendirirken yalnızca lafzın tamamlanmasını değil, mananın tamamlanmasını da esas almış; bazı yerlerde durmanın veya geçmenin tercih edilmesini ayetin anlam yapısıyla ilişkilendirmiştir. Bu durum, klasik vakf anlayışında anlam unsurunun belirleyici konumunu göstermektedir.(Secâvendî, 2006, s. 13; Çetin, 2012, ss. 461-463)

Sonuç olarak klasik dönem vakf-ibtidâ literatüründe ortak kabul edilen husus, vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun merkezi bir yere sahip olduğudur. Bu nedenle herhangi bir ayette vakf alametinin bulunması, bulunmaması veya farklı bir noktaya yerleştirilmesi, yalnızca bir tilavet tercihi olarak değil, ayetin anlamının doğru aktarılması açısından değerlendirilmesi gereken bir mesele olarak görülmelidir. Nitekim bazı ayetlerde mevcut vakf uygulamalarının veya vakf alameti bulunmayan durak noktalarının anlam açısından tartışmalı hâle gelmesi, bu ilmin temel yaklaşımıyla doğrudan ilişkilidir.

1.2. Mushaflarda Vakf Alametlerinin Kullanımı ve Anlam İlişkisi

Kur'an-ı Kerîm'in ilk dönemlerde yazıya geçirilmesinde, günümüzde mushaflarda kullanılan vakf alametleri bulunmamaktaydı. Sahâbe dönemindeki mushaflarda esas olan, vahyin lafzının muhafazası ve doğru aktarımı olduğundan, sonraki dönemlerde ortaya çıkan harekeleme, noktalama ve vakf işaretleri okuyucunun Kur'an'ı daha doğru okuyabilmesine yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiştir. Bu işaretler, lafzın asli bir unsuru olmayıp okuyuşu kolaylaştırmaya yönelik ilmi düzenlemeler olarak değerlendirilmiştir.(Dânî, 1422/2001, ss. 18-30; Çetin, 2012, ss. 461-463)

Mushaflarda vakf alametlerinin kullanılmaya başlanması, Kur'an'ın farklı coğrafyalarda okunması ve Arap olmayan toplulukların da Kur'an tilavetine katılmasıyla birlikte daha belirgin bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Zira Arap dilinin inceliklerine yeterince hâkim olmayan okuyucuların, ayet içerisinde nerede duracakları konusunda yönlendirmeye ihtiyaç duymaları vakf işaretlerinin sistemleşmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte vakf alametlerinin temel amacı yalnızca okuyucuya nefes alacağı yerleri göstermek değil, ayetin anlam bütünlüğünü koruyacak bir okuyuş biçimine rehberlik etmektir.(Kayhan, 2006, ss. 293-336)

Erken dönem vakf çalışmalarında vakf yerleri belirlenirken ayetlerin anlam yapısı temel ölçütlerden biri olmuştur. Nitekim İbnu'l-Enbârî, Kur'an okuyucusunun vakf ve ibtidâ bilgisine sahip olmasını gerekli görürken bunun gerekçesini doğrudan anlamla ilişkilendirmiştir. Ona göre

yanlış yerde durmak, kelimelerin anlamını değiştirebilmekte veya okuyucunun murad edilmeyen bir manaya yönelmesine sebep olabilmektedir.(İbnu'l-Enbârî, 1390/1971, ss. 108-110)

Ebû Amr ed-Dânî de vakf yerlerinin belirlenmesinde sadece lafızların sona ermesini yeterli görmemiş; ayetin siyakı, nahiv yapısı ve anlam ilişkilerini dikkate almıştır. Onun el-Müktefâ fî'l-vakf ve'l-ibtidâ adlı eserinde vakflar değerlendirilirken ayetin manasının tamamlanıp tamamlanmadığı temel kriterlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, vakf alametlerinin mushafra yerleştirilmesinde anlam unsurunun belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.(Dâni, 1422/2001, ss. 15-25)

Vakf alametlerinin sistematik hâle gelmesinde önemli bir yere sahip olan Secâvendî ise vakf çeşitlerini çeşitli rumuzlarla göstermiştir. Onun geliştirdiği sistemde (صلى)، (ز)، (ج)، (لا)، (م) ve (قلى) gibi işaretler, okuyucunun ayetin anlam yapısını dikkate alarak hareket etmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Örneğin (م) rumuzu, anlamın tamamlandığı ve durmanın gerekli görüldüğü yerleri; (ج) rumuzu ise durma ve geçme arasında tercihin bulunduğu yerleri ifade etmektedir.(Secâvendî, 2006, s. 10; Zerkeşî, 1376/1957, s. 1/350-355)

Bununla birlikte vakf alametleri, ayetin anlamını tek başına belirleyen kesin hükümler olarak değerlendirilmemelidir. Zira aynı ayet içerisinde farklı anlam ihtimallerinin bulunması, müfessirlerin ve vakf âlimlerinin bazı noktalarda farklı tercihler yapmasına sebep olmuştur. Nitekim bazı ayetlerde vakf yerlerinin belirlenmesinde kıraat farklılıkları, nahiv değerlendirmeleri ve tefsir tercihleri etkili olabilmektedir. Bu durum, vakf alametlerinin arka planında ciddi bir ilmî birikimin bulunduğunu göstermektedir.(Salihoğlu, 2023, ss. 31-52)

Bu sebeple mushafra yer alan vakf alametleri, okuyucuya ayetin anlam örgüsünü dikkate alan bir tilavet imkânı sunan yardımcı unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Bir ayette vakf alametinin belirli bir yere konulması, o ayetin anlamının yalnızca tek bir şekilde anlaşılabilceği anlamına gelmediği gibi; bir noktada vakf alametinin bulunmaması da orada durmanın anlam açısından mümkün olmadığı anlamına gelmez. Asıl belirleyici unsur, ayetin lafız ve mana bütünlüğünün korunmasıdır.(Secâvendî, 2006, s. 13)

Bu çerçevede mushafra bulunan vakf uygulamalarının incelenmesi, yalnızca işaretlerin kullanımını tespit etmekten ibaret değildir. Asıl mesele, bu işaretlerin ayetin anlamının doğru aktarılmasına ne ölçüde katkı sağladığını ortaya koymaktır. Nitekim bazı ayetlerde mevcut vakf yerleri anlam açısından tartışmaya açık hâle gelirken bazı ayetlerde ise anlamın korunması için vakf alameti bulunması gerektiği görülmektedir.

1.3. Vakf Yerlerinin Tefsir ve Dil Verileriyle İlişkisi

Vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun temel bir ölçüt olması, vakf çalışmalarını doğrudan tefsir ve dil ilimleriyle ilişkili hâle getirmiştir. Zira bir ayette nerede durulacağı veya nereden başlanacağı hususu, çoğu zaman kelimeler arasındaki nahiv ilişkisi, cümlelerin anlam bütünlüğü ve ayetin siyak-sibakı dikkate alınarak belirlenmektedir. Bu sebeple klasik dönem vakf âlimleri, vakf yerlerini tespit ederken yalnızca kıraat rivayetlerine değil, aynı zamanda Arap dili ve tefsir birikimine de başvurmuşlardır.(İbnu'l-Enbârî, 1390/1971, ss. 108-143)

Kur'an'ın anlamının doğru şekilde ortaya konulmasında cümle yapısının belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Nitekim Arap dilinde bir kelimenin önceki veya sonraki ifadeyle ilişkilendirilmesi, cümlelerin anlamını doğrudan etkileyebilmektedir. Bu sebeple vakf yeri belirlenirken kelimenin hangi unsura bağlı olduğu, sıfat veya hâl ilişkileri, atıf yapıları ve cümlelerin tamamlanıp tamamlanmadığı gibi dilsel hususlar dikkate alınmıştır.(Nehhâs, 1398, ss. 14-17)

Bu yaklaşım klasik tefsirlerde de açıkça görülmektedir. Müfessirler, ayetleri yorumlarken çoğu zaman cümlelerin nerede tamamlandığına, hangi ifadenin hangi unsura bağlandığına ve farklı okuyuşların hangi anlam ihtimallerini doğurduğuna dikkat etmişlerdir. Nitekim Taberî (ö. 310/923),

ayetlerin anlamını belirlerken dilcilerin görüşlerine, kıraat farklılıklarına ve sahabe-tâbiîn rivayetlerine başvurmuş; ayetin farklı şekillerde anlaşılmasına sebep olabilecek hususları ayrıntılı biçimde değerlendirmiştir.(Taberî, 2001, s. 1/580-586)

Benzer şekilde Mâturîdî (ö. 333/944), Zemahşerî (ö. 538/1144) ve Ebû Hayyân (ö. 745/1344) gibi müfessirler de ayetlerin anlamlandırılmasında nahiv ve belagat unsurlarına önemli ölçüde yer vermişlerdir. Özellikle Zemahşerî'nin el-Keşşâf'ında ve Ebû Hayyân'ın el-Bahru'l-muhîr'inde cümle yapıları, kelimeler arasındaki irtibatlar ve anlam ihtimalleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu tür dilsel değerlendirmeler, ayet içerisinde uygun vakf yerinin belirlenmesi açısından önemli veriler sunmaktadır.(Zemahşerî, 1998, s. 1/546; Ebû Hayyân el-Endelüsî, 2010, s. 2/444-445)

Vakf yerlerinin tespitinde müfessirlerin etkisi özellikle birden fazla anlam ihtimalinin bulunduğu ayetlerde daha belirgin hâle gelmektedir. Böyle durumlarda müfessirin tercih ettiği anlam, vakf yerinin belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Nitekim bazı ayetlerde bir ifadenin önceki cümleye mi yoksa sonraki cümleye mi bağlı kabul edileceği, doğrudan vakf yerini değiştirebilmektedir. Bu sebeple vakf ihtilafları çoğu zaman yalnızca okuyuş farklılıklarından kaynaklanan meseleler olmayıp, ayetin anlamlandırılmasıyla yakından ilişkili bulunmaktadır.(Örnek olarak bk. Râzî, 1420, s. 7/190; İbn Âşûr, 1984, s. 3/165-166)

Bu husus, vakf ve ibtidâ eserlerinde de görülmektedir. Secâvendî, vakf çeşitlerini belirlerken ayetin anlam ihtimallerini dikkate almış; bazı yerlerde birden fazla okuyuş imkânını ifade eden işaretler kullanmıştır. Bu durum, vakf alametlerinin mutlak ve değişmez anlam hükümleri olmadığını; aksine dil ve tefsir verileriyle şekillenen ilmî değerlendirmelerin sonucu olduğunu göstermektedir.(Secâvendî, 2006, s. 13)

Dolayısıyla vakf yerlerinin değerlendirilmesinde mushaflardaki mevcut işaretlerin tespiti tek başına yeterli değildir. Bu işaretlerin hangi anlam tercihi üzerine kurulduğunun anlaşılması için ayetin dil yapısının, bağlamının ve müfessirlerin değerlendirmelerinin birlikte ele alınması gerekmektedir. Nitekim çalışmanın ilerleyen bölümlerinde incelenecek olan Mâide sûresinin 41. âyetindeki vakf yeri tartışması ile Şûrâ sûresinin 6. âyetinde vakf alameti bulunmayan durak noktası, bu ilişkinin somut örneklerini oluşturmaktadır.

2. Mâide Sûresi 41. Âyetinde Tartışmalı Vakf Yeri

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı ayetlerde anlamın doğru şekilde ortaya konulması, yalnızca kelimelerin ve cümlelerin doğru okunmasına değil, aynı zamanda ayet içerisindeki anlam ilişkilerinin doğru tespit edilmesine bağlıdır. Bu durum özellikle birden fazla anlam ihtimalinin bulunduğu, cümle yapısının farklı şekillerde değerlendirilebildiği ayetlerde daha belirgin hâle gelmektedir. Böyle ayetlerde vakf yerinin belirlenmesi, sadece tilavetle ilgili bir tercih olmayıp ayetin nasıl anlaşılacağıyla doğrudan ilişkili bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır.

Mâide sûresinin 41. âyeti de bu açıdan dikkat çekici örneklerden biridir. Âyette Hz. Muhammed'e, küfürde yarışan kimselerin durumundan dolayı üzülmemesi bildirildikten sonra, bunların kimler olduğu ve hangi niteliklere sahip oldukları açıklanmaktadır. Ancak âyette geçen “مِنْ” ve “الَّذِينَ هَادُوا سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” ifadelerinin birbirleriyle ilişkisi konusunda müfessirler arasında farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

Söz konusu farklılık, doğrudan âyetteki vakf yerinin belirlenmesine de yansımıştır. Zira “وَلَمْ تَكُنْ مِنْهُمْ” ifadesinden sonra yapılan vakf, “küfürde yarışanlar” ifadesinin kapsamını yalnızca münafıklarla sınırlandıran bir anlam ortaya çıkarırken; “وَمِنْ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinden sonra yapılan vakf, Yahudilerden bir grubun da bu nitelemeye dahil edilmesini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla burada vakf yeri, yalnızca okuyuşun hangi noktada kesileceği meselesi değil, ayetin muhataplarının kimler olduğunun belirlenmesi açısından önem taşıyan bir unsurdur.

Klasik vakf anlayışında olduğu gibi bu ayetin değerlendirilmesinde de dil ve tefsir verileri belirleyici olmuştur. Nitekim Secâvendî, âyetle “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ifadesinden sonra (ج) rumuzunu kullanarak öncelikle durmayı tercih edilebilir görmüş ve bu doğrultuda bir anlamlandırma yapmıştır.(Secâvendî, 2006, s. 453) Buna karşılık bazı müfessirler, âyetin siyakı, devamındaki ifadeler ve özellikle Yahudilerin tahrif fiiliyle ilişkilendirilmeleri sebebiyle vakf yerinin “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinin sonunda olabileceğini de savunmuşlardır. Bazı erken dönem müfessirlerinde ise iki anlam ihtimalini de koruyacak şekilde vakf-ı muânaka anlayışına rastlanmaktadır.(Taberî, 2001, s. 8/413-427)

Bu bağlamda Mâide sûresi 41. âyeti, mushaflarda yer alan vakf alametlerinin anlamla ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Buradaki mesele, mevcut vakf alametinin yanlışlığı ileri sürmekten ziyade, vakf yerinin belirlenmesinde hangi anlam unsurlarının etkili olduğunu ve farklı tercihlerin ayetin anlamına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır.

2.1. Âyetin Bağlamı ve Vakf Probleminin Ortaya Çıkışı

Mâide sûresinin 41. âyeti, Hz. Muhammed’e hitapla başlamakta ve onun, küfürde yarışan kimselerin tutumlarından dolayı üzülmemesi gerektiğini bildirmektedir. Âyetin devamında bu kişilerin bazı özellikleri zikredilmekte; iman ettiklerini söyledikleri hâlde kalplerinde iman bulunmayan kimselerden ve Yahudilerden bahsedilmektedir. Âyetin genel akışı içerisinde ele alındığında temel konunun, Hz. Muhammed döneminde ilâhî hüküm karşısında farklı tutumlar sergileyen kimselerin eleştirisi olduğu görülmektedir.(Taberî, 2001, s. 8/413-427; Mâtürîdî, 2004, s. 2/39-40; Mâverdî, t.y., s. 2/38)

Âyetin ilk bölümünde geçen “الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ” (küfürde yarışanlar) ifadesi, ardından gelen açıklamalarla anlam kazanmaktadır. Bu kişilerin kimler olduğu hususunda müfessirler arasında farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı müfessirler, bu nitelemenin öncelikle kalpleri iman etmediği hâlde dilleriyle iman ettiklerini söyleyen münafıklara yönelik olduğunu belirtirken; bazıları ise Yahudilerden bir grubun da bu kapsam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.(Nehhâs, 1398, s. 203; Zemahşerî, 1998, s. 2/235-237)

Söz konusu farklılığın temelinde, âyet içerisindeki cümlelerin birbirleriyle olan ilişkisinin nasıl kurulacağı meselesi bulunmaktadır. Özellikle “مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ifadesi ile “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ” cümlesi arasındaki bağlantının nasıl anlaşılacağı, doğrudan vakf yerinin belirlenmesini etkilemektedir. Eğer “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ifadesinden sonra vakfedilirse, “küfürde yarışanlar” ifadesi yalnızca münafıklara ait bir niteleme olarak anlaşılmaktadır. Buna karşılık “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinden sonra durulması, Yahudilerden bir grubun da bu nitelemenin kapsamına dahil edilmesini mümkün kılmaktadır.³(Secâvendî, 2006, s. 453)

Bu sebeple Mâide sûresinin 41. âyetindeki vakf meselesi, yalnızca okuyuş esnasında nerede durulacağıyla ilgili teknik bir konu değildir. Aksine vakf yerinin belirlenmesi, ayette zikredilen grupların kimler olduğu ve sonraki ifadelerin hangi topluluğa ait bulunduğu konusunda anlamı doğrudan etkileyen bir unsura dönüşmektedir. Nitekim “سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ” (yalan uydurmak üzere dinleyenler) ifadesinin münafıklara mı yoksa Yahudilere mi yönelik olduğu hususundaki değerlendirmeler, vakf tercihleriyle yakından ilişkilidir.(Mâverdî, t.y., s. 2/38; Ebû Hayyân el-Endelüsî, 2010, s. 3/496)

Klasik müfessirlerin ayeti yorumlama biçimleri incelendiğinde, vakf yerlerinin belirlenmesinde tefsiri tercihlerin etkili olduğu görülmektedir. Bazı âlimler ayetin ilk kısmını münafıklara tahsis ederken, bazıları siyak ve devam eden ayetlerdeki anlatım bütünlüğünden hareketle münafık Yahudilerin de bu kapsam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu farklı yaklaşımlar, vakf yerinin belirlenmesinde anlam unsurunun ne kadar belirleyici olduğunu göstermektedir.(Taberî, 2001, s. 8/420; Nesefî, 2005, s. 280; Tûsî, 1409, s. 3/521)

Bu çerçevede Mâide sûresi 41. âyeti, mushaflarda kullanılan vakf alametlerinin arka planındaki ilmî tercihlerin incelenmesi bakımından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Zira burada tartışılan husus, vakf alametinin varlığından ziyade, vakf yerinin hangi anlam tercihine dayandığı ve ayetin mesajının aktarımına nasıl etki ettiği.

2.2. Türkiye, Fehd ve İran Mushaflarında Mevcut Vakf Uygulaması

Mushaflarda yer alan vakf alametleri, tarihî süreç içerisinde farklı bölgelerde ve farklı ilmî gelenekler içerisinde bazı değişiklikler göstermiştir. Bununla birlikte özellikle günümüzde yaygın olarak kullanılan mushafların büyük bir kısmında Secâvendî'nin vakf sisteminin etkisi görülmektedir. Türkiye'de basılan mushaflar ile Medine'de Kral Fehd Mushafı ve İran'da basılan mushafta kullanılan vakf işaretleri, genel itibariyle Secâvendî geleneğine dayanmaktadır. Bununla birlikte vakf alametlerinin konulduğu yerlerde bazı farklılıkların bulunabilmesi mümkündür. (Çetin, 2012, ss. 461-463; Salihoğlu, 2023, ss. 31-52)

Mâide sûresinin 41. âyeti incelendiğinde, Türkiye, Fehd ve İran Mushafı'nda “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ibaresinin ardından vakf yapılmasına imkân tanındığı görülmektedir. Ancak kullanılan vakf işaretleri bakımından mushaflar arasında farklılık bulunmaktadır. Türkiye Mushafı'nda bu noktada (ج) rumuzu yer alırken, Fehd ve İran Mushafı'nda üç nokta (vakf-ı muânaka) işareti tercih edilmiştir. Bu uygulama sayesinde Fehd ve İran Mushafı'nda, birinci cümlede sonunda vakf yapılabildiği gibi vakf-ı muânakanın ikinci unsuru olan ikinci cümlede sonunda da durulabilmektedir. Buna karşılık Türkiye Mushafı'nda ikinci cümlede sonunda herhangi bir vakf işaretine yer verilmemiştir. (Kur'an Yolu Meali, 2014, s. el-Mâide 5/41; *Mushaf-ı Medine-i Nebeviyye*, 1420, s. 116; *el-Kur'ânu'l-Kerîm*, 1387, s. el-Mâide 5/41)

Secâvendî'nin vakf sisteminde (ج) rumuzu, “vakf-ı câiz” olarak isimlendirilmekte ve okuyucunun durma veya geçme hususunda muhayyer olduğu yerleri ifade etmektedir. Ancak bu işaretin kullanılması, ilgili noktadaki anlam ihtimallerinin bütün yönleriyle çözüme kavuştuğu anlamına gelmemektedir. Aksine bazı yerlerde vakf-ı câiz tercihinin arkasında, farklı anlam ihtimallerinin bulunduğu ve okuyucunun bunları dikkate alması gerektiği anlaşılmaktadır. (Secâvendî, 2006, s. 453; Çetin, 2012, ss. 461-463)

Mâide sûresinin 41. âyetinde söz konusu vakf yerinin “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ifadesinin sonuna konulması, “küfürde yarışanlar” nitelemesinin öncelikle kalpleri iman etmediği hâlde dilleriyle iman ettiklerini söyleyen münafıklara ait olduğu şeklindeki anlamı desteklemektedir. Buna göre âyetin devamındaki “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesi yeni bir cümle başlangıcı olarak kabul edilmekte ve Yahudiler hakkında açıklayıcı bir bilgi verilmektedir.

Ancak klasik tefsir kaynakları incelendiğinde bu tercihin tek mümkün anlamlandırma olmadığı görülmektedir. Bazı müfessirler, âyetin siyakı ve devam eden ifadeler sebebiyle Yahudilerin de “küfürde yarışanlar” kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durumda vakf yerinin “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinin sonuna taşınması, anlam açısından daha uygun görülmektedir. Nitekim bazı âlimler, âyeti iki anlam ihtimalini de yansıtabilecek şekilde değerlendirmişlerdir. (Taberî, 2001, s. 8/413-420; Mâturîdî, 2004, s. 2/39-40; Mâverdî, t.y., s. 2/38)

Dolayısıyla Mâide sûresinin 41. âyetinde Türkiye, Fehd ve İran Mushafı ilk vakf mahalli bakımından ortak bir uygulama sergilemekle birlikte, vakfın devamına ilişkin tercihlerde farklılaşmaktadır. Türkiye Mushafı yalnızca ilk vakf mahallini işaret ederken, Fehd ve İran Mushafı vakf-ı muânaka uygulamasıyla ikinci bir vakf mahalline de imkân tanımaktadır. Bu farklılık, vakf alametlerinin yalnızca tilaveti düzenleyen teknik işaretlerden ibaret olmadığını; ayetin cümle yapısı, anlam örgüsü ve tefsir geleneğine dayanan ilmî değerlendirmelerin de mushaflara yansıdığını göstermektedir. Nitekim âyetin dil yapısı, siyakı ve tefsir birikimi dikkate alındığında hem ilk hem de ikinci vakf mahalline yönelik tercihlerin ilmî gerekçelerle temellendirilebildiği anlaşılmaktadır.

2.3. Mevcut Vakf Yerinin Âyetin Anlamına Etkisi

Mâide sûresinin 41. âyetinde Türkiye, Fehd ve İran Mushafı'nda ilk vakf mahalli " وَلَمْ تُؤْمِنْ " ifadesinin sonunda yer almaktadır. Bununla birlikte, Türkiye Mushafı'nda bu noktada (ج) rumuzu kullanılırken, Fehd ve İran Mushafı'nda üç nokta (vakf-ı muânaka) işaretine yer verilmiştir. Her iki uygulama da ilk cümlelerin sonunda vakf yapılmasına imkân tanımakla birlikte, Fehd ve İran Mushafı'nda vakf-ı muânakanın ikinci unsuru sebebiyle ikinci cümlelerin sonunda da durulabilmektedir. İlk vakf mahallinin tercih edilmesi ise âyetin anlam örgüsü açısından belirli bir yorumu öne çıkarmaktadır. Buna göre "يَسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ" (küfürde yarışanlar) ifadesi, hemen öncesinde zikredilen ve "ağızlarıyla iman ettiklerini söyleyip kalpleri iman etmeyenler" şeklinde nitelenen münafıklarla irtibatlandırılmaktadır.

Bu durumda âyetin anlam akışı şu şekilde gerçekleşmektedir: Hz. Muhammed'e, küfürde yarışan ve bunlar içerisinde kalpleri iman etmediği hâlde dilleriyle iman ettiklerini söyleyen kimselerin tutumlarından dolayı üzülmemesi bildirilmektedir. Ardından "وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا" ifadesiyle yeni bir grup zikredilmekte ve Yahudilerin bazı özellikleri açıklanmaktadır. Mevcut vakf tercihi, dolayısıyla âyette bahsedilen grupları birbirinden ayıran bir anlam yapısı oluşturmaktadır.

Nitekim Secâvendî'nin değerlendirmesi de bu yöndedir. O, "وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ" ifadesinden sonra vakf yapılmasını uygun görmüş ve bu tercihin, âyetin anlam bütünlüğü açısından daha isabetli olduğunu belirtmiştir. Ona göre "سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ" ifadesiyle başlayan bölümün Yahudilerle ilişkilendirilmesi daha uygun olup, bunun temel gerekçelerinden biri de kelimeleri tahrif etme fiilinin Yahudilere nispet edilmesidir. (Secâvendî, 2006, s. 453)

Bununla birlikte mevcut vakf yerinin anlam açısından bazı tartışmaları beraberinde getirdiği görülmektedir. Zira âyetin genel bağlamı incelendiğinde, "küfürde yarışanlar" nitelemesinin yalnızca münafıklara hasredilmesi konusunda bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Çünkü devam eden ifadelerde zikredilen "yalan uydurmak üzere dinleme", "başka bir topluluk adına casusluk yapma" ve özellikle "ifadelerin anlamlarını çarpıtma" fiilleri, klasik müfessirlerin önemli bir kısmı tarafından Yahudilerle ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple bazı âlimler, Yahudilerden bir grubun da ilk ifadede yer alan kimseler kapsamına dahil olduğunu savunmuşlardır. (Mâturîdî, 2004, s. 2/39; Zemahşerî, 1998, s. 2/35)

Taberî'nin tefsiri bu açıdan dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. O, âyetin anlamlandırılmasında farklı ihtimalleri değerlendirmiş ve her iki grubun da âyetin kapsamına dahil edilmesini mümkün gören yaklaşımlara yer vermiştir. Taberî'nin bu yaklaşımı, âyetin anlamını tek bir vakf tercihiyle sınırlandırmak yerine, farklı dil ve bağlam verilerini dikkate alan daha kapsayıcı bir yorum ortaya koymaktadır. (Taberî, 2001, s. 8/413-420)

Bazı âlimler ise iki anlam ihtimalini birlikte koruyacak şekilde vakf-ı muânaka anlayışını tercih etmişlerdir. Bu yaklaşımda amaç, okuyucunun iki farklı vakf yerinden doğabilecek anlamları tamamen dışlamaması ve âyetin anlam genişliğini muhafaza etmesidir. Nitekim vakf-ı muânaka, birbiriyle ilişkili iki vakf noktasından birinde durulması hâlinde diğesinde durulmaması gerektiğini ifade eden ve anlam ihtimallerini dikkate alan özel bir vakf türüdür.

Bununla birlikte âyetin devamı ve siyakı dikkate alındığında, "سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ" ifadesinin Yahudilerle ilişkilendirilmesi daha güçlü görünmektedir. Zira 42. âyette geçen rüşvet alma, haksız hüküm talep etme ve 43. âyette Tevrat'ta Allah'ın hükmü bulunduğu hâlde Hz. Muhammed'e başvurmaları gibi hususlar, anlatımın esas muhatabının Yahudiler olduğunu göstermektedir. Ayrıca âyette geçen "مِنَ الَّذِينَ هَادُوا" ifadesindeki (مِنْ) edatının bazı dilciler tarafından teb'îz (bir kısmını ifade etme) anlamında değerlendirilmesi de bu yorumu destekleyen unsurlardan biridir. (Nesefî, 2005, s. 280; Tûsî, 1409, s. 3/331)

Sonuç olarak Mâide sûresinin 41. âyetinde mevcut vakf uygulaması, âyetin belirli bir anlam yönünü öne çıkarmaktadır. Ancak tefsir, dil ve siyak verileri birlikte değerlendirildiğinde farklı bir

vakf yerinin de anlam açısından daha uygun görülebileceği anlaşılmaktadır. Bu durum, vakf alametlerinin yalnızca okuyuşu kolaylaştıran işaretler olmadığını; aynı zamanda ayetin anlaşılma biçimi üzerinde etkili olabilen ilmî tercihler olduğunu göstermektedir.

2.4. Alternatif Vakf Yerinin Tefsir ve Dil Açısından Değerlendirilmesi

Mâide sûresinin 41. âyetinde mevcut vakf uygulaması, “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ifadesinin sonunda gerçekleşmekte ve bu tercih belirli bir anlam örgüsünü desteklemektedir. Bununla birlikte âyetin dil yapısı, siyakı ve klasik tefsirlerdeki değerlendirmeler dikkate alındığında, “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinden sonra vakf yapılmasının da güçlü ilmî gerekçelere dayandığı görülmektedir. Bu alternatif vakf tercihi, özellikle “küfürde yarışanlar” ifadesinin kapsamı ve “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” cümlesinin aidiyeti açısından önem taşımaktadır.

Öncelikle âyetin siyakı incelendiğinde, “küfürde yarışanlar” ifadesinin yalnızca münafıklara tahsis edilmesinin birtakım anlam problemlerine yol açabileceği görülmektedir. Çünkü âyetin devamında yer alan “ifadelerin anlamlarını çarpıtma” ve ilâhî hükmü tahrif etme gibi fiiller, Kur’an’ın başka bölümlerinde özellikle Yahudilerle ilişkilendirilen davranışlar olarak zikredilmektedir. Bu sebeple bazı müfessirler, âyetin ilk bölümünde zikredilen kimseler arasında Yahudilerden bir grubun da bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Mâturîdî, âyetin yorumunda küfürde yarışanların kapsamını değerlendirirken, ifadenin yalnızca münafıklara indirgenemeyeceğine işaret eden açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre âyetin devamındaki ifadeler ve Yahudilerin Hz. Muhammed dönemindeki tutumları, bu grubun da âyetin muhtevası içerisinde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. (Mâturîdî, 2004, s. 2/39) Benzer şekilde Mâverîdî (ö. 450/1058) de âyeti devamındaki ayetlerle birlikte ele almış ve özellikle 42. ve 43. âyetlerde anlatılan hususların Yahudilerle ilişkili olduğunu dikkate alarak anlamlandırmıştır. (Mâverîdî, t.y., s. 2/38)

Bu yaklaşımın önemli dayanaklarından biri, “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” ifadesinin kime ait olduğunun belirlenmesidir. Eğer “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” ifadesinden sonra vakfedilirse, “yalan uydurmak üzere dinleyenler” ifadesi Yahudilerle başlayan yeni bir cümle olarak anlaşılmaktadır. Ancak “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinden sonra vakfedildiğinde, âyetin kuruluşu daha farklı bir anlam kazanmaktadır: Buna göre Hz. Muhammed’in üzülmemesi gereken “küfürde yarışanlar” arasında hem münafıklar hem de Yahudilerden bazı kimseler bulunmaktadır; “yalan uydurmak üzere dinleyenler” ifadesi ise özellikle Yahudiler hakkında kullanılmaktadır.

Dil açısından da bu ikinci yaklaşımı destekleyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Âyette geçen “مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ” ifadesindeki “min” edatı, bazı müfessirler tarafından açıklama (beyâniyye) anlamında değerlendirilmiş ve “küfürde yarışanların” kimler olduğunu açıklayan bir unsur olarak görülmüştür. Buna karşılık “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesindeki “min” edatı, Yahudilerden bir kısmını ifade eden teb’iz (bir kısmını belirtme) anlamında yorumlanmıştır. Böylece âyetin yapısı, küfürde yarışanların iki farklı gruptan oluştuğu, ancak “yalan uydurmak üzere dinleyenler” ifadesinin özellikle Yahudilerle ilişkili olduğu şeklinde anlaşılma elverişli hâle gelmektedir. (Nesefî, 2005, s. 280)

Ayrıca âyetin devamındaki ifadeler de bu yorumu desteklemektedir. Özellikle “يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ” (ifadelerin anlamlarını çarpıtırlar) ifadesi, Yahudilerin kutsal metni tahrif etmeleri bağlamında değerlendirilmiş; 42. ve 43. âyetlerdeki anlatım da bu grubun temel muhatap olduğunu göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinden sonra yapılacak vakf, ayetin siyak ve anlam bütünlüğünü daha açık biçimde yansıtmaktadır. (Tabersî, 1995, s. 3/335)

Nitekim Secâvendî de bu vakf ihtimalini tamamen dışlamamış, ancak “وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ” sonundaki vakfı daha uygun görmüştür. Bu durum, klasik vakf literatüründe farklı anlam ihtimallerinin dikkate alındığını göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla burada söz konusu

olan, bir vakf uygulamasının diğerini kesin biçimde geçersiz kılması değil; hangi vakf tercihinin ayetin anlam örgüsünü daha iyi yansıttığı meselesidir.(Secâvendî, 2006, s. 453)

Sonuç olarak Mâide sûresi 41. âyetinde “وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا” ifadesinden sonra vakf yapılması, ayetin dil yapısı, siyakı ve birçok müfessirin yorumları açısından güçlü bir alternatif oluşturmaktadır. Bu tercih, “küfürde yarışanlar” ifadesinin kapsamını daha geniş değerlendirmekte ve “سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ” ifadesini Yahudilere tahsis ederek ayetin sonraki bölümleriyle daha uyumlu bir anlam ortaya koymaktadır. Bu örnek, vakf yerlerinin belirlenmesinde tefsir ve dil verilerinin ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

3. Şûrâ Sûresi 6. Âyetinde Vakf Alameti Bulunmayan Durak Noktası

Kur’ân-ı Kerîm’in tilavetinde vakf yerlerinin doğru belirlenmesi, yalnızca okuyuşun düzenlenmesi açısından değil, ayetlerin anlam bütünlüğünün korunması bakımından da önem arz etmektedir. Bu sebeple vakf ve ibtidâ ilmi, erken dönemlerden itibaren Kur’an ilimleri içerisinde müstakil bir disiplin olarak ele alınmış; âlimler, okuyucunun nerede durması ve nereden başlaması gerektiğini belirlerken lafız-mana ilişkisini esas almışlardır. Zira yanlış yerde yapılan bir duruş veya uygun olmayan bir vasl, ayetin murad edilen anlamının dışında anlaşılmasına sebep olabilmektedir.(Kayhan, 2006, ss. 293-336; Çetin, 2012, ss. 461-463)

Vakf yerlerinin belirlenmesinde temel ölçütün anlam olduğu hususu, klasik vakf literatürünün ortak kabullerinden biridir. Bu sebeple vakf alametleri, sadece okuyucuya nefes alma noktalarını gösteren işaretler olarak değil, aynı zamanda ayetin anlam örgüsünü korumaya yardımcı olan göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Secâvendî’nin geliştirdiği sistemde vakf alametleri, okuyucuya cümleler arasındaki anlam ilişkisi hakkında rehberlik eden işaretler olarak kullanılmıştır.(Secâvendî, 2006, ss. 461-463)

Şûrâ sûresinin 6. âyeti bu açıdan dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Âyette Allah Teâlâ, kendisinden başkasını dost ve koruyucu edinen kimselerin durumunu bildirmekte ve Hz. Muhammed’e onların davranışlarından sorumlu olmadığını ifade etmektedir. Âyetin ilk kısmında yer alan “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesi, kendisinden başkasını dost edinen kimseleri tanımlayan bir giriş cümlesi niteliğindedir. Ardından gelen “اللَّهُ خَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” cümlesi ise bu kimselerin durumunun Allah tarafından gözetildiğini bildiren müstakil bir yargı ifade etmektedir.

Mushaflar incelendiğinde, Şûrâ sûresinin 6. âyetinde “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra herhangi bir vakf alametine yer verilmediği görülmektedir. Türkiye’de basılan mushaflar, Fehd Mushafı ve İran Mushafı bu noktada aynı uygulamayı benimsemekte ve söz konusu ifade sonrasında herhangi bir vakf rumuzu kullanmamaktadır. Buna karşılık “اللَّهُ خَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” cümlesinin sonunda Türkiye Mushafı’nda (ج) rumuzu bulunurken, Fehd ve İran Mushafı’nda bu noktada herhangi bir vakf işaretine yer verilmemiştir.(Kur’an-ı Kerim Ve Açıklamalı Meâlî, 2014, s. 482; *el-Kur’ânu l-Kerîm*, 1387, s. 483; *Mushaf-ı Medine-i Nebeviyye*, 1420, s. 483) Bu durum, mushaflar arasında vakf alametlerinin kullanımı bakımından farklı tercihlerin bulunduğunu ve özellikle işaretsiz bırakılan ilk ifadenin anlam ve tilavet açısından ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Söz konusu uygulama, mevcut mushaf tertibinde okuyucunun âyeti kesintisiz okumasını mümkün kılmaktadır. Ancak Arap dili açısından vasl mümkün olmakla birlikte, bu okuyuş biçimi anlam açısından bazı problemlere yol açabilecek niteliktedir. Zira “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ” şeklinde herhangi bir ara vermeden yapılan okuyuşta, “أَوْلِيَاءَ” kelimesi ile hemen ardından gelen “اللَّهُ” lafzı arasında anlam bakımından yanlış bir çağrışım ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir okuyuşta zihinde “evliyâullah / Allah dostları” şeklinde bir anlam belirebilmekte; hâlbuki ayetin muradı Allah’tan başkasını dost ve koruyucu edinen kimselerden bahsetmektir.

Bu açıdan bakıldığında Şûrâ sûresi 6. âyetindeki mesele, mushaflar arasında farklı vakf tercihlerinin bulunması şeklinde değil; anlamın doğru aktarılması için vakf alameti konulması gereken bir noktanın bulunup bulunmadığı meselesi olarak değerlendirilmelidir. Nitekim vakf ve

ibtidâ ilminin temel amaçlarından biri de okuyucunun anlamı bozabilecek yerlerde durmasını veya anlam karışıklığına yol açabilecek şekilde okumaya devam etmesini önlemektir. (Kayhan, 2006, s. 329 vd.)

Erken dönem müfessirlerinin ayeti anlamlandırma biçimleri de bu hususu desteklemektedir. Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) ayeti açıklarken ifadeyi “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ” şeklinde anlam birimlerine ayırması, ayetin cümle yapısının bu şekilde anlaşılmasına elverişli olduğunu göstermektedir. Daha sonraki dönem müfessirlerinin de benzer bir taksimle ayeti yorumlamaları dikkat çekmektedir. (Mâturîdî, 2004, s. 4/393; Mukâtil b. Süleymân, 1979, s. 3/764; İbn Kesîr, 2000, s. 12/256)

Bu sebeple Şûrâ sûresi 6. âyeti, vakf alametlerinin yalnızca mevcut işaretlerden ibaret olmadığını; bazı durumlarda anlamın korunması açısından yeni bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulabileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

3.1. Âyetin Bağlamı ve Mushaflardaki Mevcut Durum

Şûrâ sûresi, Mekke döneminde nazil olan sûrelerden biri olup ağırlıklı olarak tevhid, vahyin mahiyeti, peygamberlik ve Allah'ın mutlak hâkimiyeti gibi temel inanç esaslarını konu edinmektedir. Sûrenin ilk bölümlerinde müşriklerin vahiy karşısındaki tutumları ele alınmakta; Allah'tan başkasını dost ve koruyucu edinen kimselerin yanlış inançları eleştirilmektedir. Bu bağlam içerisinde Şûrâ sûresinin 6. âyeti, Hz. Muhammed'e müşriklerin inkâr ve şirklerinden dolayı sorumlu olmadığını bildirmekte ve onların durumunun Allah'ın bilgisi ve denetimi altında olduğunu ifade etmektedir. (Taberî, 2001, s. 20/468-469; Râzî, 1420, s. 27/145)

Âyet şu şekildedir:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ

“Kendisinden başkasını dost ve koruyucu bilenleri Allah sürekli gözetlemektedir. Senin onlarla ilgili bir sorumluluğun yoktur.” (Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli, 2024, s. eş-Şûrâ 42/6)

Âyetin ilk bölümü olan “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesi, Allah'ın dışında birtakım varlıkları dost, yardımcı ve koruyucu edinen kimseleri tanımlamaktadır. Kur'an'da “velî” kavramı farklı bağlamlarda kullanılmakla birlikte burada müşriklerin Allah'a ortak koşarak edindikleri sahte koruyucu ve aracıları ifade etmektedir. (Mâturîdî, 2004, s. 4/393) Âyetin devamındaki “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” cümlesi ise söz konusu kimselerin yaptıklarının Allah'ın bilgisi ve gözetimi altında olduğunu bildirmektedir. Hz. Muhammed'in görevi ise onların inançlarından sorumlu tutulmak değil, kendisine vahyedileni tebliğ etmektir.

Tefsir kaynakları incelendiğinde müfessirlerin ayeti genel olarak bu anlam çerçevesinde açıkladıkları görülmektedir. Mukâtil b. Süleyman, âyeti anlam birimlerine ayırarak “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ” şeklinde değerlendirmiştir. Bu taksim, ayetin ilk ifadesinin bir tanımlama cümlesi, devamındaki ifadelerin ise bu kimseler hakkındaki hükümler olarak anlaşılmasına imkân vermektedir. (Mukâtil b. Süleymân, 1979, s. 3/764) Taberî, Mâturîdî, Zemahşerî ve İbn Kesîr (ö. 774/1373) gibi müfessirlerin açıklamalarında da benzer bir anlam örgüsünün takip edildiği görülmektedir. (Taberî, 2001, s. 20/468-469; Mâturîdî, 2004, s. 4/393; Zemahşerî, 1998, s. 5/394; İbn Kesîr, 2000, s. 12/256)

Ancak günümüzde kullanılan mushaflarda ayetin bu anlam yapısını doğrudan destekleyecek şekilde “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra herhangi bir vakf alameti bulunmamaktadır. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan mushaflarda, Medine-i Münevvere Kral Fehd Mushafı'nda ve İran Mushafı'nda ayetin söz konusu bölümünde herhangi bir vakf işareti yer almamaktadır.

Mevcut mushaf uygulamasında ilk vakf alameti, “اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَیْهِمْ” cümlesinin sonunda bulunan (ج) rumuzudur. Secâvendî’nin vakf sisteminde bu rumuz, vakf-ı mücevvez olarak isimlendirilmiş ve geçmenin durmaya tercih edildiği yerleri ifade etmek üzere kullanılmıştır.(Secâvendî, 2006, s. 906) Buna göre okuyucu, âyetin ilk bölümünü “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَیْهِمْ” şeklinde vaslederek okumaya yönlendirilmektedir.

Bununla birlikte burada dikkat çeken husus, söz konusu vaslın her ne kadar dil bakımından mümkün olsa da anlam açısından bazı tereddütlere sebep olabilesidir. Çünkü “أَوْلِيَاءَ” kelimesi ile “اللَّهُ” lafzının arka arkaya gelmesi, okuyucunun zihninde “أَوْلِيَاءَ اللَّهِ” (Allah’ın dostları) şeklindeki yaygın terkibi çağrıştıracak bir yapı meydana getirmektedir. Hâlbuki âyetin maksadı, Allah’ın dostlarından değil, Allah’tan başkasını dost ve koruyucu edinen kimselerden söz etmektir.

Bu durum, Şûrâ sûresi 6. âyetindeki meselenin yalnızca bir okuyuş tercihi olmadığını göstermektedir. Buradaki problem, mushaflarda mevcut bir vakf alametinin farklı değerlendirilmesinden ziyade, anlamın korunması açısından vakf alameti bulunması gereken bir noktanın olup olmadığı meselesidir. Dolayısıyla bu âyet, vakf alametlerinin Kur’an’ın anlamını korumadaki rolünün ve mushaflardaki işaretlerin yeniden değerlendirilmesinin önemini ortaya koyan dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır.

3.2. Vakf Alameti Bulunmamasının Tilavet ve Anlama Etkisi

Vakf alametlerinin temel amaçlarından biri, Kur’ân-ı Kerîm’in lafız ve mana bütünlüğünün korunmasını sağlamaktır. Bu sebeple vakf ve ibtidâ ilminde herhangi bir yerde durmanın veya vasletmenin caiz olup olmadığı değerlendirilirken yalnızca lafzî yapı değil, aynı zamanda ortaya çıkacak anlam da dikkate alınmaktadır. Nitekim klasik dönem âlimleri, uygun olmayan bir yerde yapılan vakfın veya anlamı bozacak şekilde gerçekleştirilen bir vaslın, Kur’an’ın murad edilen manasının anlaşılmasını güçleştirebileceğine dikkat çekmişlerdir.

Şûrâ sûresi 6. âyetinde tartışma konusu olan husus da tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Âyetin ilk cümlesini oluşturan “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra herhangi bir vakf alametinin bulunmaması, okuyucunun bu bölümü kendisinden sonraki “اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَیْهِمْ” cümlesiyle birlikte okumasına sebep olmaktadır. Her ne kadar Arap dili bakımından böyle bir vasl mümkün olsa da kelimelerin dizilişi anlam açısından dikkat edilmesi gereken bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Zira âyetin söz konusu kısmı kesintisiz okunduğunda: “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِیْظٌ عَلَیْهِمْ” şeklinde bir yapı oluşmaktadır. Burada “أَوْلِيَاءَ” kelimesinden hemen sonra gelen “اللَّهُ” lafzı, Arapçadaki yaygın kullanım sebebiyle okuyucunun zihninde “أَوْلِيَاءَ اللَّهِ” (Allah’ın dostları) terkiibini çağrıştırmaktadır. Böyle bir çağrışım ise âyetin vermek istediği mesajla örtüşmemektedir. Çünkü âyette söz konusu edilen kimseler, Allah’ın dostları değil; “O’ndan başkasını dost ve koruyucu edinenler”dir. Dolayısıyla burada yapılacak bir vasl, doğrudan dil bilgisel bir hata meydana getirmese bile anlam yönünden istenmeyen bir algıya sebep olabilecek niteliktedir.

Kur’an’ın farklı bölümlerinde de benzer şekilde lafızların peş peşe gelmesiyle oluşabilecek anlam karışıklıklarının önüne geçmek amacıyla vakf uygulamalarına başvurulduğu görülmektedir. Nitekim Zümer sûresinin 3. âyetinde yer alan “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra vakf-ı lâzım olarak isimlendirilen (م) rumuzunun kullanılması, aynı terkiibin farklı bir bağlamda anlam karışıklığına yol açmasını önlemeye yönelik bir uygulama olarak dikkat çekicidir.(Secâvendî, 2006, s. 877) Şûrâ sûresinde de benzer bir hassasiyetin gözetilmesi, âyetin anlamının daha açık biçimde ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan burada, (فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَأْسًا) ve (فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا) türü ayetlerdeki gibi -anlam karışıklığı oluşmadığı için- peş peşe gelen iki hemzenin vasledilerek okunmasının da mümkün olmadığına dikkat edilmelidir.

Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus, problemin âyetin tefsirlerde yanlış anlaşılmış olmasından kaynaklanmadığıdır. Nitekim klasik ve modern müfessirlerin ayeti açıklarken ulaştıkları anlam genel olarak açıktır. Erken dönem müfessirlerinden Mukâtil b. Süleyman’ın ayeti “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا

”مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ / وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ” şeklinde anlam birimlerine ayırması, ayetin doğru anlaşılmasında bu taksimin önemini göstermektedir.(Mukâtil b. Süleymân, 1979, s. 3/764) Daha sonraki müfessirler de ayeti benzer bir anlam örgüsü içerisinde açıklamışlardır.(Taberî, 2001, s. 20/468-469; Zemahşerî, 1998, s. 5/394)

Bununla birlikte tilavet açısından bakıldığında, okuyucunun her zaman tefsir birikimine sahip olmadığı veya ayetin anlam ilişkilerini önceden dikkate almadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Mushaflarda kullanılan vakf alametlerinin önemli amaçlarından biri de okuyucuya bu konuda rehberlik etmektir. Bu sebeple anlam karışıklığına sebep olabilecek bir yerde herhangi bir işaret bulunmaması, özellikle tilavet esnasında dikkat edilmesi gereken bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Şûrâ sûresi 6. âyetindeki bu örnek, vakf alametlerinin yalnızca “durulabilecek” veya “durulamayacak” yerleri göstermekten ibaret olmadığını göstermektedir. Bazen bir vakf alametinin bulunmaması da anlamın aktarımı üzerinde etkili olabilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra bir vakf alameti bulunması, okuyucunun ayeti murad edilen anlam doğrultusunda algılamasına yardımcı olacak ve yanlış çağrışımların önüne geçecektir.

3.3. Uygun Vakf Yerinin Tefsir ve Dil Açısından Değerlendirilmesi

Şûrâ sûresi 6. âyetinde tartışılan husus, yalnızca tilavet esnasında ortaya çıkabilecek bir anlam çağrışımından ibaret değildir. Âyetin cümle yapısı, klasik tefsirlerdeki açıklamalar ve Arap dili açısından yapılan değerlendirmeler birlikte ele alındığında, “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinin müstakil bir anlam birimi olarak değerlendirilmesinin daha uygun olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu ifadeden sonra bir vakf alametinin bulunmasının hem anlam bütünlüğü hem de dil yapısı açısından desteklenebileceğini göstermektedir.

Âyetin ilk bölümü, Arapça yapı itibarıyla kendisinden sonra gelecek hükme hazırlık mahiyetinde bir isim cümlesi niteliğindedir. “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesi, “Allah’tan başka dostlar edinenler” şeklinde bir kimlik tanımlaması yapmakta; devamındaki “اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ” cümlesi ise bu kimseler hakkında verilen hükmü ifade etmektedir. Dolayısıyla iki ifade arasında anlam bakımından bir geçiş bulunmakta ve ilk cümle tamamlanmış bir mana meydana getirmektedir.

Klasik dönem müfessirlerinin ayeti açıklama biçimleri de bu anlam taksimini desteklemektedir. Mukâtil b. Süleyman, âyeti tefsir ederken ifadeyi üç ayrı anlam birimi şeklinde ele almıştır:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ / اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ / وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ

Bu taksimde ilk ifade, Allah’tan başka varlıkları dost edinen müşrikleri tanımlayan bir cümle olarak değerlendirilmiş; ikinci ve üçüncü kısımlar ise bu kimselerin durumu ve Hz. Muhammed’in sorumluluğu hakkında bilgi veren cümleler olarak yorumlanmıştır.(Mukâtil b. Süleymân, 1979, s. 3/764) Taberî de ayetin açıklamasında benzer bir anlam örgüsü takip etmektedir. Ona göre Allah Teâlâ, Hz. Muhammed’e müşriklerin inkârından dolayı üzülmemesini bildirmekte; onların şirk ve inkârlarının Allah’ın bilgisi dâhilinde olduğunu ifade etmektedir. Bu açıklama biçimi, “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinin kendisinden sonra gelen cümleden anlam bakımından ayrılabilirliğini göstermektedir.(Taberî, 2001, s. 20/468-469) Mâtürîdî’nin değerlendirmeleri de aynı doğrultudadır. O, ayetin temel maksadının Allah’tan başkasına yönelen kimselerin durumunu açıklamak olduğunu belirtmekte ve Allah’ın onların yaptıklarından haberdar olduğunu vurgulamaktadır.(Mâtürîdî, 2004, s. 4/393) Zemahşerî ve İbn Kesîr gibi müfessirlerin açıklamalarında da ayetin ilk kısmı, kendisinden sonra gelen hükümden bağımsız bir tanımlama cümlesi olarak ele alınmaktadır.(Zemahşerî, 1998, s. 5/394; İbn Kesîr, 2000, s. 12/256)

Dil açısından değerlendirildiğinde de söz konusu yerde vakf yapılması anlamlı görünmektedir. Çünkü “أَوْلِيَاءَ” kelimesi, ayetin bağlamında “dostlar, koruyucular” anlamında mansup

bir isim olarak kullanılmaktadır. Ardından gelen “الله” lafzı ise yeni bir cümlelin mübtedâsıdır. Arapça gramer açısından iki unsur arasında herhangi bir irtibat bulunmamakla birlikte, yazılış ve okuyuş sıralaması bakımından herhangi bir ara verilmemesi, okuyucunun zihninde farklı bir terkinin oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu sebeple burada yapılacak bir vakf, yalnızca nefes alma amacı taşıyan bir duruş değil, aynı zamanda cümlelin doğru anlaşılmasına yardımcı olan anlam temelli bir duruş olacaktır.

Benzer bir kullanımın Zümer sûresinin 3. âyetinde farklı bir vakf uygulamasıyla desteklenmesi de dikkat çekicidir. Bu âyette de: “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra Secâvendî sisteminde güçlü bir duruşu ifade eden (م) rumuzunun bulunduğu görülmektedir.(Secâvendî, 2006, s. 877) Her iki âyette de aynı ifade yapısının bulunması, Şûrâ sûresi 6. âyetinde benzer bir vakf ihtiyacının değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Bununla birlikte burada önerilen hususun, mevcut mushaf tertibini veya vakf sistemini bütünüyle eleştirmek şeklinde anlaşılması gerekir. Zira vakf alametleri tarihî süreç içerisinde kıraat, rivayet, dil ve mana unsurlarının birlikte değerlendirilmesiyle şekillenmiştir. Ancak vakf ve ibtidâ ilminin temel prensipleri dikkate alındığında, bazı ayetlerde anlamın daha açık biçimde ortaya çıkması için mevcut uygulamalar üzerinde ilmî değerlendirmeler yapılması mümkündür. Nitekim vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun esas alınması, klasik âlimlerin de üzerinde durduğu temel bir ilkedir.

Sonuç olarak Şûrâ sûresi 6. âyetinde “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra yapılacak bir duraklama, âyetin cümle yapısı, klasik tefsirlerdeki anlamlandırma biçimi ve okuyuş sırasında ortaya çıkabilecek anlam karışıklıkları açısından anlamlı bir değerlendirme konusu oluşturmaktadır. Söz konusu noktada verilecek bir duraklama, ifadeler arasındaki anlam ilişkisini daha belirgin hâle getirerek “Allah’tan başkasını dost edinenler” ile “Allah’ın onları gözetmesi” şeklindeki iki unsurun birbirinden ayrılarak doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu durum, vakf alametlerinin yalnızca teknik okuyuş işaretleri olmadığını; aynı zamanda âyetin anlam bütünlüğü ve yorumlanmasıyla ilişkili ilmî değerlendirmeler içerdiğini göstermektedir.

Sonuç

Vakf ve ibtidâ ilmi, Kur’ân-ı Kerîm’in doğru okunmasını sağlamanın yanında ilâhî mesajın doğru anlaşılmasına da hizmet eden temel disiplinlerden biridir. Klasik vakf literatürü incelendiğinde vakf yerlerinin belirlenmesinde yalnızca lafzî bütünlüğün değil, âyetin anlam yapısının, nahiv ilişkilerinin, siyak ve sibakın ve tefsirî değerlendirmelerin esas alındığı görülmektedir. Bu yönüyle mushaflarda yer alan vakf alametleri, sadece okuyuşu düzenleyen teknik işaretler değil, aynı zamanda belirli ilmî tercihlerin ürünü olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışmada incelenen iki örnek, vakf yerlerinin anlam üzerindeki etkisini farklı yönleriyle ortaya koymaktadır. Mâide sûresi 41. âyetinde Türkiye, Medine ve İran mushaflarında ortak olarak benimsenen vakf uygulamasının, âyetin anlam ihtimallerinden birini öne çıkardığı görülmüştür. Buna karşılık klasik tefsirler, dil verileri ve âyetin bağlamı birlikte değerlendirildiğinde, alternatif vakf yerinin de güçlü ilmî gerekçelere dayandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, mevcut vakf uygulamasının tek mümkün anlamı yansıtmadığını; vakf tercihinin âyetin yorumuna doğrudan etki edebildiğini göstermektedir.

Şûrâ sûresi 6. âyetinde ise mesele, mevcut bir vakf işaretinin değerlendirilmesinden ziyade, vakf alameti bulunmayan bir noktada anlam bütünlüğünün korunmasıyla ilgilidir. Mushaflarda “وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ” ifadesinden sonra herhangi bir vakf işaretine yer verilmemesi, tilavet sırasında ifadeler arasındaki anlam ilişkisinin farklı anlaşılmasına sebep olabilecek bir durum ortaya çıkarmaktadır. Klasik tefsirlerin âyeti anlam birimlerine ayrılarak açıklaması ve söz konusu ifadenin müstakil bir anlam bütünlüğü oluşturması dikkate alındığında, bu noktada kısa bir duraklamayı ifade eden sekte uygulamasının anlamın korunması açısından daha uygun bir seçenek olduğu

değerlendirilmektedir. Böyle bir uygulama, âyetin anlam örgüsünü zedelemeyen okuyuşa yön vermekte ve vakf alametlerinin yalnızca teknik işaretler olmayıp anlamlandırma süreciyle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Her iki örnek birlikte değerlendirildiğinde, vakf alametlerinin Kur'an metninin asli bir unsuru olmayıp anlamın doğru aktarılmasını hedefleyen ilmî düzenlemeler olduğu daha açık biçimde görülmektedir. Bu sebeple mushaflarda yer alan vakf işaretleri, mutlak ve değişmez hükümler olarak değil; tefsir, kıraat ve Arap dili verileri ışığında değerlendirilmesi mümkün ilmî tercihler olarak ele alınmalıdır. Nitekim klasik vakf âlimlerinin farklı anlam ihtimallerini dikkate alan yaklaşımları da bu değerlendirmeyi desteklemektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, vakf yerlerinin belirlenmesinde anlam unsurunun belirleyici rolünü iki somut örnek üzerinden ortaya koymuş; mushaflarda mevcut vakf uygulamalarının gerektiğinde tefsir ve dil verileriyle yeniden değerlendirilebileceğini göstermiştir. Bu çerçevede, farklı mushaf geleneklerinin, vakf-ibtidâ eserlerinin ve kıraat rivayetlerinin daha geniş bir örneklem üzerinde karşılaştırmalı biçimde incelenmesi, vakf işaretlerinin Kur'an'ın anlam ve tilavet bütünlüğüne katkısını daha kapsamlı biçimde ortaya koyacaktır.

Referances

- Çetin, A. (2012). VAKF ve İBTİDÂ. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 42, ss. 461-463). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Dânî, E. ‘Amr ‘Osmân b. S. (1422/2001). *El-Muktefâ fî'l-Vakf ve'l-İbtidâ*. Dâru's-Sahâbe. (Yayınlanan asıl eser as “المكتفى في الوقف والابتدا لأبي عمرو الداني”)
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, M. b. Y. (2010). *El-Bahru'l-muhît* (Ciltler 1-8). Dâru'l-Fikr. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).
- El-Kur'ânu'l-Kerîm*. (1387). Merkez-i Tab' ve Neşr Kur'an Cumhûrî İslâmî İran.
- İbn Kesîr, E.-F. İ. (2000). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Ciltler 1-15). Müessesetü Kurtuba.
- İbnu'l-Enbârî, E. B. M. b. el-Kâsım. (1390/1971). *İdâhu'l-Vakf ve'l-İbtidâ* (Cilt 1-1). Matbû'âtu Mecma'î'l-Luğati'l-Arabiyye. (Yayınlanan asıl eser as “إيضاح الوقف والابتداء”)
- Kayhan, V. (2006). *Vakf ve İbtida İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*. X(2), 293-336.
- Kur'an Yolu Meali. (2014). (Çev. H. Karaman, M. Çağrıç, İ. K. Dönmez, & S. Gümüş; Ciltler 1-5). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kur'an-ı Kerim Ve Açıklamalı Meâli. (2014). (H. Karaman, M. Çağrıç, & S. Gümüş, Çev.; 26. bs.). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mâturîdî, E. M. M. (2004). *Te'vilâtü ehli's-sünne* (Ciltler 1-5). Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn.
- Mâverîdî, E.-Hasen 'Alî b. M. el-Başrî. (t.y.). *En-Nuket ve'l-Uyûn* (Ciltler 1-6). Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye. (Yayınlanan asıl eser as “تفسير الماوردي = النكت والعين”)
- Mukâtil b. Süleymân, E.-H. (1979). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Ciltler 1-4). el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb.
- Mushaf-ı Medine-i Nebeviyye*. (1420). Mucemmu'l-Melik Fehd li Tıbbâti'l-Mushafi's-Şerîf.
- Nehhâs, E. C. A. b. M. (1398). *Kitâbü'l-Kaṭ' ve'l-i'tinâf (Kitâbü'l-Vakf ve'l-ibtidâ)*.
- Nesefî, E.-B. A. b. A. b. M. (2005). *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl* (Ciltler 1-7). Dâru'n-Nefâis.
- Râzî, E. 'Abdillâh F. M. b. Ö. b. Hüseyin. (1420). *Mefâtihu'l-Ğayb*. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî. (Yayınlanan asıl eser as “تفسير الرازي = مفاتيح الغيب أو التفسير الكبير”)
- Salihoğlu, A. (2023). Kırâat İhtilafarının Vakf-İbtidâya Etkisi (Vakf Yerlerinin Değişmesi Bağlamında). *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 10(2), 31-52. <https://doi.org/https://doi.org/10.33718/tid.1357483>
- Secâvendî, E. A. (Ebû C. M. b. T. (2006). *İlelü'l-vukûf* (2. bs.). Mektebetü'r-Ruşd.
- Taberî, E. C. M. b. C. (2001). *Câmiu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân* (Ciltler 1-26). Dâru Hecl.
- Tabersî, E. A. el-Fadl b. el-Hasen (1995). *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Ciltler 1-10). Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât.
- Tûsî, E. C. M. b. H. (1409). *Et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Ciltler 1-10). Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli. (2024). (A. Şener, C. Sofuoğlu, & M. Yıldırım, Çev.; 7. bs.). Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Zemahşerî, E.-K. M. b. Ö. (1998). *El-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücihi't-te'vîl* (Ciltler 1-6). Mektebetü'l-Ubeykân.

ETHICAL DECLARATIONS**Research and Publication Ethics**

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR**Araştırma ve Yayın Etiği**

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.